

MIZO ZIA-RANG

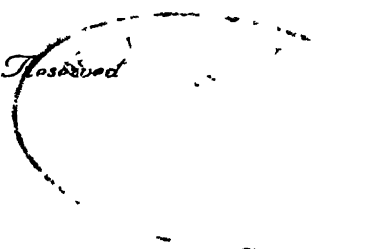

1975

MIZO ZIA-RANG

1st. Edition

All Rights Reserved

1975

*Published by the Mizo Academy of Letters and Printed
at the J.K. Printing Press, Aizawl, Mizoram.*

Thuhmahruai

Hemi Lehkhabu chhunga thu te hi a tlangpui chuan dik tawk hlein a tawng hman dan pawh hi a duhawm tawk hlein ka hria. Ngaihnan thenkhatte erawh chu pawmpui ve loh laite pawh a awm thei ang.

Mizo Academy of Letters-in chhut tlakah a ngai a; lehkhabu pawimawh tak a la nih deuh deuh pawh a ring. Chuvangin a zaktu chungah pawh a lawm hle a ni.

Dated 19. 8. 75

H. K. Bawichhuaka,
President,
Mizo Academy of Letters
MIZORAM.

A CHHUNGA THU AWMTE

Sl. No.	Page
1. MIZO SAKHUA (By Rev. Liangkhaia)	1—12
2. MIZO TEHNA (By Khuanga, B.D.)	12—22
3. MIZO THIL TUMRIK (By Vankhama)	22—26
4. RAM CHHUAH THU (Tharsa hawl) By Zatlunga)	27—43
5. SAIKUTI LUNGZEN (By Salthuama)	44—52
6. MIZO TAWNG (By R. Zuala)	53—57
7. MIZO LALTE LEM AN KHUA LEM-TUI By R. Vanlawma)	58—89

MIZO SAKHUA

(By Rev. Liargkhaia, Aizawl)

I. A bul : A bul dik tak kan hre phak tawh lo va, Mizo upa briat phak chin chu, "Rûn lui thlang lam kamah mahni chi chiin kan awm," uih a ni. Lusei-ho chu Seipui khurah an awm a, Ralte-ho chu Suapui leh Suihmun-ah an awm a. Chawngthu-lo hi Sanzawl leh Bochung-ah an awm a, Khiangte-ho hi Pelpawl, Belmual leh Lungelhuanah an awm a, "Hauhnar tlâng" an tihah hian Haunhar, Chuaungo leh Chuatheng-ho an awm. Ngente, Chawhte, Punte, leh Parté te hi Chawngbawhah leh Salamah an awm.

Chungl chuan bak tur nuntal an hre lo hle mai a, an lungngaih leh an mangan chahnte han rûru lama min tihlamuang thei pang dam-nate pawh ni pe thei; hmuh theih lohah han awm an ring a. "Pi bak n lo chhang ang che, Pu bak n lo chhang ang che," ti da a cha ber ang e, an ti a. Chathang chuan the an thleh thin a ni, tin an sawi. An dam loh chhanga an anthawina hmasa ber chu, "Aitè thleh," leh "buh thluk a ni," an ti hawk. A lo rei deeh hnu chuan an khaw hnunte an lo sawn a, khawthlang lam an sawn pan ta zel a, an khaw hmun hlu te, an lo awm thlákna tlângte kha an chham ta zel a, an tham hla pawh a sei ta zel a ni, an ti thin.

Himi rama an lo awm hnu pawh hian Luseiho chuan an chhak tlâng kha chh m chhovir Seipui khur thlengin an chham a; Ralte hovin Suapui te, Khawz m-te an chham a; Khiangte hovin Belmual te, Lungelhuan-te an chham a ni. Chawngthu hovin Sanzawl te, Bochung-te an chham a, hnamate hovin Khawrua te, Tlâng khuate an chham a, hnam tin an khaw bul ber thlang khan an chham theuh a ni.

II. An thil biak ber : (Sa leh Khua) Mizo hi "Ramhuai bla" min ti a, kan sakhua takah chuan ramhuai chu kan lo be lo. Ramhuai biak hi chu damlo thawina a ni a, Sakhua a lo ni lo ve. Kan dam lohvin ramhuai mi tihnat nûn kan ring a; ramhuai hnénah ár te, vawktein kan intlan thin a lo ni. Sakhua chu dam reng pawhin kan theih ang

tawka tih fo mi a ni. Kan biak ber chu Sa leh Khua hi a ni a, chu chu kan sawi zawm a, "Sakhua" kan ti a lo ni. Vawkpa zawng chuan Sa hi an bia a, Sial zawng zawng hian Khua chu an bia a ni. Sawi-fiah thiam chu a har hle mai; han sawi-fiah dawn ang ila:—

1. Sa: "Si" hi engnge ni ber? "Saphun" te kan ti a, "Sadawt" te kan ti a, a Sa-a chu engnge ni? Ngaihtuah theuh tûr a-ni. Hemi zia-
tu hi chuan Sa chu mahni pianna bil, nihna bil ni berin a ring a ni mai. Mizoramah hian hnam tinin mahni Sadawt an nei a, Sakhua an hman apiangin mahni Sadawt theuh kha Puithiamah an hmang thin a. Lusei hnathlak zawng zawng chuan Lal Sadawt an tawmpui thei. Sadawt kha chu am chi puite zingah chuan hotu deuh leh zahawm deuh-
va ngaih a ni a, Lal Sadawt phei kha chu Veng nei "Sadawt Veng," tih hial pawh a ni thin. Vawkpa talhna thiam hla ngawt hi chu a sa-
vak lova (Rev. Liangkha Mizo History "Sakhua" tih thu en rawh) Vawkpa ruâl hian Arpa fep tla sek sawk an talh tel thin a, chu chu
Thla hualna a ni thin. Hei hi Vawkpa talh nen khan a inzawm tlata
ni, a sakhua ve hle. Mahse, a hranpa ngawt pawhin Thla hual h,
Vawkpa talh tumah lo pawh in ti thei; thlabarna leh thlap hanna an
neih apiangin an piten an thla an hual sak bawh thin a ni. Vawkpa
talh tuma thla hual kha chu Sakhua nen inzawm a ni a, duhthu an
sam vak a ni ber e. An thiam hla chu htiang hi a ni.—

"Hual ang aw, hual ang aw,

(chu mi) thla hual ang aw.

Nipui dam chen hual ang aw!

Thlapui dam chen hual ang aw,

Fanu chawiin hual ang aw,

Fapa chawiin hual ang aw,

Khumpui lumin hual ang aw,

Tappui lumin hual ang aw,

Tum viin hual ang aw,

Hai tarin hual ang aw, "

Zawh zaw zovin hual ang aw,

Ra reng chulin hual ang aw!" an ti a, dam rei leh hmuang an
dilna a ni ber mai.

An vawkpa talh lô leh a serh dangte chu kawmchar sôt, khanchhuk leh tung inkar laiah an tar thin a, chumi avang chuan vawkpa kha "Vawkpa sôt nghak" tih a ni a, sakhuah lo chuan kawng dangah thral thiang lo a ni. Vawkpa pahni, pathum a ruala an vulh erawh chuan, a tê zawk ate kha chu Lal emaw, ni lian dang emaw pawh an talh mai thei a, a lian ber kha chu "Vawkpa sôt nghak" a ni a, sakhaw hmanna ngei ngei tûr a ni.

Tin, vawkpa talh hi ni thum serh tûr a ni a, an talh ni achin, tûk thum tûk kha chu "Tûkthen tûk" an ti a, an sadâwt bawh khan a tawn thin a, "Sa serh" pek tûr a nei leh a ni. Chumi hnua chuan ni dang ang bawkin engpawh a ti thei ang a, mikhualte pawh a be thei tawh ang. Sadâwt khan vawkpa ngum a hlawh thin.

2. KHUA (Khua nu) Hei hi "Khua nu" tih a nih avangin hmeichhia anga ngaih a ni. Khaw vêngtu kha Pathian anga ngaih a ni a; Pathian thiltihtheihna ang engkim nei ve si, mihring zinga chêng a ni a. Kristianin Imanuela an ti ang deuh hi a ni. Nupa thuah "Khuanu tuah" an tih chu, "Fathian samsuih" tih tluk a ni a, a ngheh lam thuhmun reng a ni. "Khua tuah", "Khuanu tuah" tih chu Khuauin nupa tura a lo chuktuah, a lo fuih tawn tihna a ni a, inrem taka inner mte hi an ni thin. "Pathian samsuih" tih ang chiah bawh a ni.

Tin, ran lam thuah Sial hi chu Khuanu pual bika ngaih a, "Khuauin a hual ang a, a zun a ôk a tam ang," an tih chuan, Khuauin khan a humhim ang a, no tam tak a hring ang, tihna a ni thin. Chut h avang chuan Khua kha chu Sialin a bia a, "Sechhun" kan tih zawng zawng hian Khua vêk kha a ni a, an biak ni. Sa leh Khua hi kan lo bia a, chuvangin "Sakhua" kan ti a lo ni.

3. Sechhun Dan : Sechhun dawna inbuatsaih dân chu hetiang hi a ni--
(1) **Zu :** A tlem berah pawh ngân 40 a ngai ang. Ngan hi buhvai 3 p leh a kem inpawh tin khat hi ngân khat a ni ang a, chut ang 40 chu an buatsaih tûr a ni. Buhhum phur sawm emaw, an deng sawm ang a, chumi deng tûr chuan nula leh tlangval an sawm ang a, chumi dengtute tân chuan ngân 7 an theh ang. Sa chhumna tûr khan nula leh tlangval thingphur an sawm bawh ang a, "Thingek zu" a sawm bawh

ang.

2. **Seluphan :** An se chhun lô kha kawtkai chhaka târ tûr a nih vangin Seluphan, Thingsia kher, kâk mawi tak suih tûr a ni a. Hem: ti tûr hian Sechhuntu pa chuan a thian duh duh panga a sawm ang a, se sa kha an hlawh theuh ang. Seluphan sui tûr chu puithiam-hovin ramah an va kal ang a, thingse kâk mawi an hmuh a an kih dawn chuan Puithiam khan (Sailungvar an ti a) lungte-in vawithum a han perh khum ang a, a kianga mite khan "A khum e, a khum e," an lo ti thin tur a ni. Tin, Puithiam chuan, "Sachhe pa chuan nan ka ti lo chia, nuntluak pangdam nan ka ti che a ni," tiin a chham phual ang a, chutah a kit thei chauh ang. Tin, a tlôk veleb, "Ka ar malsawmin a thai thluk e," an lo ti dial ang. An suih zawhah chuan an zawn haw ang a, Sechhuntu kawlai chhakah an phun ang.

3. **A chhun dan :** An se chhun tur kha a chal seluphan si rat khan an thlung bet ang a, luhka atanga a zakdawh ding lama chhun rem khan an din tir ang a, Puithiam chuan sepeng a rawn khai ang a, a chhuntu pa chuan sefei a rawn keng a, Puithiam chuan,

Khuain aw, ka Chalvawm lo chhang ang che,

Sakunga thova khuain aw, ka Chalvawm lo chhang ang che,

Thawhmuna thova khuain aw, ka Chalvawm lo chhang ang che,

Lailawia thova khuain aw, ka Chalvawm lo chhang ang che,

tiin vawkpa talh hla ang baw kha a chham chhuak a, (Rev. Leng-khaia Mizo History "Sakung" t'ih en la) Puithiamin a chham tawp chuan a chhuntu pa chuan,

"Ka chhun tirlna ni rawh se,

Ka lam tirlna ni rawh se,

A ni, a thla, dang lovin,

A kum kipin ka chhun ang" tiin a chham a,

Sepa zakdawh ding lamah chuan a chhun zak a, hnu lam hawi lo tawp in chhungah khan a lo lut vang vang a, Puithiam khan a zui lut tur a ni.

Hei hi hnathawk lovin ni sarh serh tur a ni a, Selu kha a Luphan-ah khan thla thum hmelhmu an tar tur a ni.

III: Sakhaw Biak Dan Kawngkal : Tunah Mizo tlangval neinung tak, thangchhuah thei tur kha indang ta se la, thangchhuah tura a sakhua an hman dân tur kawngkal chu hetiang hi a ni :—

1. **Sakung :** A vawkpa mal vulh hmasak ber kha sakhaw hman nân a talh ang a, chu chu “Sakung a phun” an ti a; ama pualin sakhua a nei ve tan, tihna a ni ang chu. A biak ber kha “Sa” a ni a, (a hla chu Rev. Liangkhaia Mizo History-a “Sakung” tih thu en rawh.) Tun hmalam khan a pa sakhua a tawm ve mai thin a, tunah chuan ama pualin sakhua a nei ve tan ta a ni.

2. **Chawng :** Sakung a phun hnuah khan Vawkpa 2 a vulh leh ang a. Chawng peih lo mi chuan a pahnihin a rualin a talh a, tumphit nen an rem a, chawng ang a ngaih a ni ve mai. Chawng tak tak erawh chu a bmaa sawi tawh ang khan Zu ngan 40 tal a sa tûr a ni, Sumdeng zu ngan 7 leh thingek zu ngan 5 vel tal a theh tûr a ni, Tin, vawkpa 2 bakh vawkpui a talh baw ang a, vawkpui chu a bulch'ar ang a, “Mualbuh' emaw “Sabebuh” emaw tiin naupang hrai nân hman tûr a ni. Tin, hetiang a tih tum hian Luhkapui a dawh ang a, a dawh fo thei tawh ang. Chawng lo pa narân chuan luhkapui dawh hi a thiang lo a ni.

3. **Dawino chhui :** Chawn hian, “Dawino a kai tet” an ti a, Sechhun lehngal ma tur sial nei sa an nih loh chuan, chawn zawhah hian Dawno an chhui thin a, sial nei sa reng, vawkpate nei sa, ti leh mai thei tûr an nih chuan Sechhun hnuah Dawino hi an chhui zawk thin a. Tin, Dawino chu vawktê te, ar tea t'ih a nih avang hian, “Dawino” an ti a ni ang tih pawh a rinawm a, sakhaw thu a ni ve chungin vawkpa talh leh sechhunte ai kha chuan an serh dante pawh a nêp deuh a ni.

(1) **Chung** Hei hi vawktêa biak a ni a, Mizo in sumhmun chung d'it'peh hian purva in angin bâwm tê tak tê an siam a, tahchuan a serh, a hnawr kim leh a lô an pe thin. An biak bera chu a hriat theh mowh loh va, an talhna hla chu hetiang a ni :—

Chungin aw, ka zeltluang lo chhang ang che,
Ni hnuna lo thova chungin aw ka zeltluang lo chhang ang che,
Ruahpat thova chungin aw ka zeltluang lo chhang ang che,
Vanzawla thova chungin aw ka zeltluang lo chhang ang che, tih
 ni a. Ni êng ațanga malsawmna awmtirtu leh ruah surtirtu tih lungaw
 tumna niin a lang.

(2) **Vansen :** Hei hi Arhluisena biak a ni a, Mizo in tuûm hunno
 chung diti pah hian tuûm phelte hi an dawh a, tahchuan a serh an p
 thin. An thiam hla chu :—

Vansenin ka Hluikhuang lo chhang ang che,
Romei kara chenga Vansenin lo chhang ang che,
Chumchi kara chenga Vansenin lo chhang ang che, tih a n a. chhum
 dum leh chhum sen kara malsawmna awm thei tûr an dîna a ni.

(3) **Hnuaité :** Hei hi vawktêa biak a ni a, in hmun vela malsawmna
 neitu tihlungawi tumna a ni. A hla chu :—

Hnuaiten ka zeltluang lo chhang ang che,
Charsut bula thovin ka zeltluang lo chhang ang che,
Kawmdawla thovin ka zeltluang lo chhang ang che,
Thuai dura thovin ka zeltluang lo chhang ang che,
Lei thuah hraa thovin ka zeltluang lo chhang ang che. tih a n a,
 Lei thuah, "Thuahhra" tih hi "Thuahsawm" tihna a ni.

(4) **Hnuaipei :** Hei hi vawkpua biak a ni a, Daw'no chhui tawpa a n .
 Lei thuah sawm an bia a, thuah tina malsawmna awm thei tûr kha an
 dîl a ni. A hla chu :—

Hnuaiin aw, ka chhurpui lo chhang ang che,
Lei thuah khata thovin ka chhurpui lo chhang ang che,
Thuah thuma thovin ka chhurpui lo chhang ang che,
Thuah ngaa thovin ka chhurpui lo chhang ang che,
Thuah sariha thovin ka chhurpui lo chhang ang che,

Thuah kuaa thovin ka chhurpui lo chhang ang che,

Thuah hraa thovin ka chhurpui lo chhang ang che,

thuah kawpkim kha an duh lo va, a kawpkim lo chi zêl n a n chham
thin a ni.

Vawkpui chu Mizovin kawpber thlang lam kil ban bulah an talh
a, a sa pawh chu mi lai velah bawh chuan an chhum a; ban bul hui-
ch khen thuk takin, ban thum kân an cho va; tahcuar a serh an pe
a, a lû nen an phum thin. A sa chu ni thum ebberga ei zawh ngai
ngai tûr a ni a, ei bang chu p h mai tûr a ni; rep a thiang lo.

IV Sedawi : Hei hi siel talh Imasak ber a nih avang n Sedawi" an
ti a ni. Sepetual, a ki kumpch chen veth vawh a nih chuan, "Daw-
tlak" an ti a, chhang bul chuan Imasak ber. Vawipa nen talh tûr
a ni a. (A sawngbi wi vel dên chu kên hiet tawh tha) Siet chuan
Khua an ba a, vawpka chuan **SA** an ba a ni. Tin, he h na, setluk ei
chuan, Lusei tak tekto chuan "Tathin sa" an ti a, vawkpote an talh
bawh thin. Hethi avang hian **SA** khe chuan p than chah chu n lo
deuhv n a lang a ni.

V Dawino : A dân tek chu n Siet hiet wh eping bian Dawino
chhui leh zih tûr a ni a, mi hse mi n nang pen zang talh Sal a
talh dawn chuan, Dawno chui Imasak ber a ber lo bawh a, daw-
no chhui leh kheh kha ngai lo tin, siet a t h h na a th .

VI Sekhuang : Hei hi Sechâl ki kheh tawh emaw a ki Imaw lawng
emaw tal a ni tûr a ni a, **Sedawi** ang lek khe chu a tlak lo. Sepa a
ki hma lam kheh tawh ang hi, "Khunglân uel" ta saw a ni thin
a, Khung chaw nân emaw Sekhuang h emaw a lek tawh thna a ni
thin. Se talh apiang hian Vawpka chuan **SA** an be zêl a ni. Tin, he
mi ni hian Lusei tak tekto chuan **Mithrawp** an lôn thin a; chuang-
in "Sekhuang" th a n, "Mithrawp" lôn t n an s v zêw nah thin.

An th dân chu, an chlôngie th t wh an lret phâk zawng zawng

kha an ruang an din a, mau tawn kualah hian an din kual tir a, nute hian an fa thi tawhte kha maw tak takin an chei a, an lung a tileng a, an tah an tah phah thin. Lal mualah emaw, anmahni kawt zawlte pawh a rem chuan an lam a, an ropui ni tak a ni. An milim chei zingah khan an thlahtute an hriat tawp ber kha "Thlahpa" an ti a, ian bik tekin an siam a, muala an lam laite khan, "Zu ka tawk e" an ti a, zo an tulh thin

Hemi Sekhuangtupa hi chuan tuna chinah chuan d'ar tial a khim thei tawh ang a, a inah tukverh a hawng thei tawh bawh ang. Sekhuang lo tan chuan tukverh hawn te, d'ar tial khimte chu a thiang lo a ni. Sedawi khan engmah a hlawh meuh lo va, Chawng kha luhkapui dawh theihna a ni a, Sekhuang hi tukverh hawn theihna leh diat tial khim theihna a ni.

VII Sedawi: "Sekhuang" khan t'ip a ngai a, a t'ip nân Sedawi hi chhun leh tûr a ni a. Tin, Secchun ap'ang chuan vawka kha tel lo thei a ni lo va, Lusei fate chuan Setluk ap'angin, "Pathian sa" an tih vawkpate kha a tel ziah bawh ang. Hnam dang chuan, 'Pathian sa' tih kher hi chu an nei hlawn lo. Dân ang chuan he mi Sedawi zawh tih hian dawno kha a chhuak chhuak leh rih ang a, chu mi huan chuan khuangchawi thei a ni tawh ang. An biak chu a ngai reng; Salin Khua, Vawkpain Sa a ni.

VIII. Khuangchawi: Hei hi: "Thungchhuah" nihna chu a ni ta. Sepa 2, a ki khch ve ve leh Sepui talh tûr a ni. Sepa 2-na chu a tuai deuh pawh a pawi lovang, a pakhatna kha Sechal a nih phawt chuan. Vawkpate tel bawh ang a, vawka chuan Sa, Sialte khan Khua, biak tûr a ni. Sepui kha cawh chu "Tiângphal" tih a ni a, eng biakna mah a ni lo. An talh ringawt ang a, a sa kha chu Selûphan suitute leh an chhaw deuh deuh ate khan an insem mai ang. Seluphan kha 3 suih tûr a ni a, Tiângphal lûphan tûr kha chu an uluk lo deuh thin.

Tin, 'Sekhuang' tih leh "Khuangchawi" tihah hi chuan, a hma daihin, ihla thûm hmel hmu tih ang tûrah khan, "Sathingzar" an ti a, nula leh tiangvâl an sâwm ch am a, kawtchhuah lûn lîm deuh berah

khan thing hringte pawh an ek khawl t̃euh va, kawng dung tluan khan an z̃ar th̃in a, furlong 2 emw laia thuite an z̃ar a, se talh huna a sa chhumna t̃ur a ni. Hemi t̃umah hian, "Thingek z̃o" a awm a, nula, tlangṽal pual kha a ni ña a, an in duh mang th̃in lo va, paho bawk kha a intu chu an ni th̃in. Tin, sathingzar ñan chuan kel-chal hmul sei tak an talh th̃in a; chu chu naupangho hian an chaith a, a hnul kha tlangṽal-hovin an inchuh a, a nung chung khan an hlep huai huai mai th̃in a, a bê rawng rawng mai a, a khawngaihtl̃ak hle. Tun lai a t̃anga han ngaihtuah chuan nunchhiathtl̃ak tak pawh a ang a, Kel chu, "Kel khawthang" an ti.

Tin, Khuangchawi t̃ur kha Lal emaw, mi t̃ha deuh tak emaw an nih chuan an p̃u (a nupua pa) khuala awm kha, Khuangchawi luna lo l̃am t̃urin, "Thingthiah" an ti a, sawht̃ing z̃alep th̃i kh̃awm hi an va thiat a; chutianga va thiattu kha an p̃u khan vawkpui a lo talh t̃ur a ni a, Chutih chinah chuan an p̃u kh̃an tlangṽal fel deuh deuh, ṽal ũpa-hovin a sawm khawm ang a, Khuallam chi tinr̃eng z̃in t̃in deuhthaw an zir ang. Tin, Khuangchawi ña lo thlen chuan heng mite hi an lo l̃am th̃in a, khaw dang mi an ña si a, chuangin "Khuallam" th̃i hming hi a pa ta h̃ial a ni. Kha mi l̃am t̃ura lo kul hot t̃ha thingthiah an nih tawh avang khan, "Thingd̃in" an ti a, an l̃am c̃an kha "Khuallam" an ti ta a ni. Hoianga an lo l̃am hian Khuangchawit̃u th̃i ropina a nih avangin Sial emaw, a t̃l̃em berah Rs 40 - an t̃h̃wh th̃in a, an l̃am pah khan, A ki hei chen kan h̃kwh ngei e" tun h̃ing an chh̃al th̃in a ni. Khuallam chu chi hrang hrang a awm a, "Vakawlien" th̃i hi a tluangt̃lam ber a ni a, tunlai an zir th̃in hi a ni. "Arpu-chaw-thai" th̃i te, "Sailawi nu kel" th̃i hi a thiam an awm ta lo nge ñi, tun lai hian an ti ngai ta lo hle mai.

Tin, khuangchawi dan chu, "Khuangchaw" an tia, Phylraw tl̃awn te, m̃au tl̃awn te hi an phuar kawkalh t̃uk a, a chungch kh̃n dinkual thoith̃ina t̃urin kawng th̃leng l̃ai tur an t̃awn kuall̃ah a, chutah chuan kh̃ung-chawitupa tufa, (a tute leh a fate) te kha an chuang a, an ñakpa te

leh an vuavang lam mite khan an chawikâng a, an vir vel pui a, chutichuan a chung a chuangte khan tangka te, darbêl te, dar-khuang te, silai te, Sial te an vawrh a, a entute khan an inchuh mur mur mai a, tlangvâl chak tak nih a châkawm thei ngei mai. Silai kha chu a lem an vawrh thin a, (a tak chu an tichhia ang tih a hlauhawm a) Sial kha chu a hruì an vawrh thin a ni.

Khuangchawitupa kha chu hetih mi hi chuan a ropui rêng a ni. A khuain an chawhlui kha an kil a, ruai an theh mur mur baw a, Thingdim hote kha mit la deuhvin an lo lam baw si a, Khuang chung a chuangte thil vawrh kha an inchuh mur mur baw a, ennawm en tur a tam êm êm mai a, a khawtlangin engdangmah tihna mi a ni lova, ennawm en ni, ruaitheh ni, himna mi a ni ringawt mai.

Hetih hnuah hi chuan Khuangchawitute nupa kha chu "Thangchhuah" an ti ta a, mi ropuia ngaih an ni. An thih hnuah pawh Fialrala faisaa châwm tura ngaih an ni. An dam chhungin puanthial, diarthial leh Vakul changin an inchei thei tawh ang a, an inah khan tukverh chauh ni lovin, "Bahzar" an tih hi an siam thei tawh baw ang.

Tin, Khuangchawi bian hun bik a nei chuang lova, sialte an neih zawh a, buhte an neih kum a nih chuan leh a hma lama tih tur ang te kha lo ti dndiam tawh an nih phei chuan an duh hun hunah an ti mai thei a n'. A Sial a te chauh kha ni lovin zu tam tak ngân 200—300 sak tur a nih avangin buh neih a ngai baw a ni. Chutianga châkkhâi engpawh nei tâwk târa an inggaih chuan khaw nawm lai deuh an ngaihtuah a, fâvang Awllên lâi October vel hi an hman ber thin a, chuvangin October hi chu "Khuangchawi thla" tih a ni ta hial mai a ni.

1X. Zawdawh ; Khuangchawi zawhah khan Sedawi an chhun leh ang a, Sedawi khan Dawino a kai yet leh ang a, chutiang dawino a chhuichhuah leh hnuah chuan Khuang a châwi leh thei tawh

ang. Khuangchâwi zawhah chuan Sedawi leh Dawino bawh khan a zui leh ang a, a vawithumnaah khan zâu a dawh ta dâwn a ni. Zaudawh hi Mizo thiltih theih sang ber, tawp ber a ni ta; zaudawh chu Mizo zingah an awm zeuh zeuh chauh a ni. Sial 14 leh vawkpa 13 emaw a tlem ber lamah pawh talh a ngai ang. Chu lovah zû kha ngân 1,000 lai a ngai bawh ang a, mi nazawng tih mi chu a ni lo fê a ni. Zaudawh: "Zau" tih hi chu Mizo luhkapui dawhna thin hmunah hian hlam 2 bial vêlin emaw in tê an sa a, âwkpakâ angin a vêlin tukverh an hawng a, nuam fê a ni, Hmeichhe puantah nântê a rem a, nau-pangin chên khâwm nântê an hmang thin. Chu chu Khuang vawithum chawi chauhvîn dawh theih a ni a, Mizo ramah hian a vâng hle a ni. Zau hmu ngai lo pawh an tam ang. Khuang vawithum chawi tum a, luhkapui aia dawh a ni a, chumi hnua chuan khaw dangah pawh awm sela, a duh chuan an dawh zel thei tawh ang. Hetianga tih tur zawng zawng ti zo hi, "Zawhzawzo" tia vuah a ni a, hetiang mi chu an vâng hle mai.

X. Zankhuang: Hei hi chu Khuangchawi peih lo te tih mi a ni a, thil hranpa leh putling a i ve lo, Sepa pakhat leka tih theih mai a ni a, khuanghlângte chu an phan ve a, a ropui lo deuh avangin zanh an ti thin a, chuvangin, "Zankhuang" tihna a ni ang chu.

Tin, Khuangchawi meuh hi chuan a nek a nawk hi a tam a, an tih dan zawng zawng chu hriat sên pawh a ni lo. "Thian thut" tih te, "Nupu leh Pâpu" tih te, "Thian bul leh thian sabêng" tih te a ni nual mai a, heng hian an ran talh sa kha chan tawh an nei thei hlawn a ni. An puithiam ber Sadawt pa kha chu an ran talh ngûm zâwng zâwng kha a hlawn tur a ni a, sa a ngah ve hle thin.

Thian sabeng khan, a beng telin a ngâwngruh zungzabeng emaw kha a pual a ni bawh ang. Lusei khuangchawiah chuan. Tlabpawi an awm thin a, Sadawt puita a ni a, a ngâwng belval a chang tur a

ni bawk. Tin, khang mi pawimawh hote khan Khuangchâwitupa hnenah khan zû ngân engemawzât an han pû lût thei tur a ni.

Heng zawng zawng hi chu "Sakhua" a ni a, damlo thawina a ni lo. A rana lam kha neih phawt chuan dam reng pàwhin tih zel mi a ni a, ran nei lo tân crawh chuan tih loh pawhin awm theih bawk a ni. "Sakhaw tul" tih chhinchhiabna eng eng emaw hi chu a awm zeuh zeuh bawk. Kan tawng danah pawh, "Sakhua kan hman" kan ti a, "Kan inthâwi" kan ti ngai lo.

MIZO TEH DAN

By Khuanga, E. D.

1. SAN LAM. 2. SEI LAM. 3. HLAT ZAWNG. 4. LEN ZAWNG.

Thuhmahruai : Mizo hian tehhlai dik tak kan nei lova, tunlai tehna dik tak 'inches' te 'feet' te kan nei ta ang hian thil chi hrang hrang teh nana thuhmun renga hman theih tehna kan nei ve ngai lova. Chuvangin thil sân zâwng rau rau tehna pawh buh leh thlai sân zawng tehna leh thing leh tlâng sân zâwng tehna te chu a inang lova. Chutiang bawk chuan sei lam te, hlat zawngte, len zawngte kan teh danah pawh hian tehna thuhmun kan hman ngai lo a ni. A chhan chu teh-hlei dik tak kan neih loh avangin kan thil teh duha chu a sân lam emaw, a sei lam emaw, a hlat zawng emaw, a len zawng emaw te chu thil dang a anpui awm nen kan khaihkhin mai thin a ni. Khaihkhin atana kan hman pawh chu kan thil teh duh a pianhnang leh awm dan nen a inhmeb zelin a danglam thin a ni. Mizovin thil tehna atana kan hman dik teuh deuh bera lang chu len zawng tehna atana "Sôm" kan hman hi a ni. Hei hi pa-tê leh pa-lian sôm chu a la inthlau ta em em a ni. Thil chi hrang hrangah kan hman avangin sân lam te, hlat lam te, sei lam te leh len zâwngte pawh hi a hman ber atanga indawt chho zêla sawi theih a ni meuh lo a ni.

1. SAN LAM TEHNA :

1. San lama hniam ber sawina :

(1) **Dawthleng chen :** Dawthleng hi Mizo tap kâwm, chhuat lam depa hlai bika thing chap phêk an hman hi a ni. A hlai lum chu inches nga vel atanga 'foot' khat vel thleng a ni ang a, a chhah lam chu 'Inches' thum emaw vel a ni ang. Tunlaia 'Panch tin' kan tih ang hi a ni ang. Mizo Upa chuan 'Vanduai chu dawthleng ateng pawhin a tlâk hlum theih e' an ti thin a. Chuvangin dawthleng 'inches' thum leka sâng chu mi vanduaite tlakhlum thehna san lam hniam ber sawina a ni.

2. Buh leh thlai to san lam tehna :

(1) **Khemit thleng :** Buh leh thlai lo to sân zâwng hi mihring taksa-ah teh chhoh zel a ni. Kheimit thleng chu mihring kheimit thleng a sâng tihna a ni.

(2) **Kerêk thleng etc. :** Chutanga buh leh thlai lo tote chu mihring taksa-ah teh chhoh zel a nih avang chuan Kheimit thleng zawhah Kerêk thleng a ni a, Ngai zem a ni leh a, Chawnpuar thleng a ni leh a, Khûp thleng a ni leh a, Malte thleng a ni leh a, Malpui thleng a ni leh a, Kâwng thleng a ni leh a, Lâi thleng a ni leh a, Âwm thleng a ni leh a, Zak thleng a ni leh a, Koki thleng a ni leh a, Nghâwng thleng a ni leh a, Beng thleng a ni leh a, chutah mihring chenah a tawp a.

(3) **Pil :** Mihring aia a lo sân tawh chuan pil a ni a. Pil zawhah ban pil a awm leh a ni. Chu chu buh leh thlai tha tak leh sang tak an ni.

Hemi buh leh thlai tehna hi tui thûk zâwng teh nan pawh hman a ni ve a. A chhan chu tui a thûk veleh mihring taksa a chîm ch n kha a sân zel vangin tehna inang a hman theih ta a ni,

3. Mihring san lam tehna : Buh leh thlai tote tehna ang bawkin

mihring sán zawng tehna atan pawh mihring taksa hman ch'oh zel a ni a. Amaherawhchu, buh leh thlai te tehna angin a chipchiar ve lova. Dan naranin zakchek hnuai lam hi chu hman a ni mang lova. Nau-pang an lo than sán dân sawina atan a nu emaw, a pa emaw zakchek atangin teh tam a ni deuh ber a, chumi zawhah koki thleng a ni leh a, chumi zawhah beng thleng a ni leh a, chumi zawhah a tchtu chenah a tawp a ni. Dan naranin zakchek hnuai lam hi chu mipa a nih chuan "thing nawi fawm rual" ti te'n, 'thangthleng kam rual" ti tea sawi an ni mai a, an sán lam tehna tak tak a awm meuh lo. Hmeichhia an nih chuan tuiôm khirh rual, thingtang kai rual t'hte a ni thin.

Mihring sán lama tehna sang ber chu "Khanchhuk Tawng" a ni. Mizo Ina khanchhuk hi dan naranin feet ruk vela sang a ni ber a. Pa sâng tak chuan mi ina a luhin an khanchhuk chu a tawng ta thin a, chuvangin mihring sán lama mi sâng ber te sawi nan-hman a ni. Thawnthu-ah chuan khanchhuk tawng aia sâng sawina chu "In thum kâr" a ni e, a sán dân leh a len lam sawi aia a kâr theh zauzia sawi a ni zawk a. In pathum lai kar thei chu a lian hle a, a sâng hle bawk a ni thna a ni.

Tin, mihring pu'tling ve si tawi ber sawina chu "Ringa reh kiu thu" th a ni. A awmzia chu kan kutin a ringah hmer ta ila, kan kiu kawnah a thu tawh chauh ang tihna a ni. Mi tawi té a ni tih a tilang.

4. Thil dang san lam tehnate :

(1) Luhkapui chen : Mi, khâmah emaw thingah emaw lo tla palh sela, a nih loh leh rante lêngkirah emaw lo tla palh ang sela, chutiang sán lam sawi nan chuan hman a ni. Luhkapui hi Mizo in-a luhka thlanglam panga thil pho nân leh la ber tea awmna atan luhka aia sanga dawh a ni thin a. Mizo in awmna hi a áwi thin avangin dan naranin luhkapui hi mihring aia sâng a ni thin a. Chuvangin mihring taksa teh theihna bâk tehna atana hman a ni.

(2) **Khanchhuk or Liang chen :** Hei hi a chung a mi ang bawka hman a ni a. Mizo ina liang leh khanchhuk chena sang tihna a ni a, luhkapui chen aiin a sang bik kher lo vang.

(3) **Tlông chen :** Hei pawh hi a chung a mi ang bawka hman khi a ni a. Mizo ina a sang lai ber tlông chena sang tihna a ni a, a chung a mite pahh h ai khi chuan sang zawk ngaih a ni ang.

(4) **Fei hawh :** Hei pawh hi a chung a mite ang bawka hman khi a ni a. Mizo fei feet 5 vel laia seia han hawh phak tihna a ni. Tlông chente nen a intluk tlâng mai thei a, a sang zawk mai thei a ni.

(5) **Mautlawn hawh :** Hei hi lamlian ko san zawn sawi nana hman a ni ber a, mau tlawn hawh phaka sang tihna a ni.

Tunlai chuan hetiang san lam sawina atan hi chuan hlam chuti zat tih hi kan hman ta zawk mah a ni.

Diarphawng en : Hei hi thing leh phai lam in chhawng sang te san z a sawi nan hman a ni. A awmzia chu Mizo pa diar khim lerh lawh-in thing emaw in chhawng sang emaw bula a dinin a sanzia hriat tum-in a han thir chhova, a san tawp han en thleng tur chuan nasa taka vanvadah a ngai a, chutia a vanvadah vaknaah chuan a diar chu a lo phawng ta thin a. Chuvangin, chutianga thil sang tak chu "Diarphawnga en" an ti thin a ni. Thing leh in chhawng sang thu-ah chuan a san tawp-khaw sawina a ni.

(7) **Arsi khal :** Hei hi chu thil sang teha atana hman chiah pawh a ni meuh lova. Amaherawhchu, tlâng sang tak sanzia sawi nan fiamthu anga hman a ni thin. Mizo lai pakhat chuan; "Ka khawtlâng chu a sang khawp mai a, zana naupang pawntote hian arsi an khal an khal mai a ni a ti a. Fiamthu anga sawi ni mahse, chu tlâng sanzia chu a tlâng a. Mizorama khua te hi an hming ang zela awm ni ta sela, Vahnne naupangte Vândawt naupangte hian arsi an khalh ve mai hmel a ni.

II SEI LAM TEHNA :

1. **Mihring taksa hmanga tehma :** Mizo-in thil sei lam teh nan mihring taksa kan hmang hmasa phawt a. Chutianga tehma tawi ber chu, 'Châng khat chen' a ni, chu chu kutzungchal châng khat chen hi tihna a ni. Chutah 'chang hnih chen' a ni leh a, a dawt lehah 'chang thum chen' tih siin 'Zungchâl chen' tih a lo ni ta a ni. Chu mi zawhah 'Kâk chhun' a ni leh a. Chu chu kutzungchal tawp ațanga kutzungpui lo ƣo chhohna kut kâk thleng tihna a ni. Chumi zawhah 'Saipui khâp' a ni leh a, chu chu zungchal leh zungpui hmanga khâp khat hi a ni. Chumi zawhah 'khâp khat' a ni leh a. Chu chu zungpui leh zunglai hmanga khâp khat hi a ni. Tin, kutphah chen a awm baw a, chu chu kutphah dung zawng chen hi a ni a, khâp aiin a tawi zâwk mah ang. Ngûn-tângah a chho leh a, chu chu banrêka ngûn bunnâ chhak ngûn a tân theihna chin chen hi, tihna a ni. Chumi zawhah 'Tawng chen' a ni leh a, "bân chen" a ni leh a. Tin, 'Tâng phel' a ni leh a, chu chu bân tuan leh âwm chanve phel phawk thleng hi a ni. Âwm hi 'tâng' tihna a ni baw a, tâng phel chu âwm chanvea phel tihna a ni. Chumi zawhah 'Ko chhuak' a ni leh a. Chu chu tâng phel ațanga kal pheĩ zela koki va chhuak hi a ni. Chumi zawhah 'Nghawng' a ni leh a, chu chu kiu leh-lam thleng kha a ni. Chumi zawhah "hlam" a ni leh a, hlam hi Mizovin sei lam teh nâna kan hman ber pakhat a ni. In leh thil dang sei lam teh nân kan hmang a, mi t'nin kan hlam theih theuh avangin. Mizo chu englai pawha tehma keng sa vek kan ni.

2. **Thil dang hmanga sei lam tehma :** Hlama sei lam tehma bakah hian 'Suk chen'-te kan ti a, 'Mautlawn chen' te kan ti a. 'Thing chen' te kan ti a. Zirtirh Bu-ah pawh tuifinriata Sangha sei lam sawi nan, "Thing sia sei" tih a awm a ni. Mahse, heng hi a tehma lar vak lote an ni.

11. HLAT ZAWNG TEHNA

1. **Thil inhlat lo ber sawina :** 'Bete baw' hei hi thil inhlat lo tak sawina a ni a, a inkar chu bete fang khat lenna lek a ni tihna a ni. Vanduinaw tawh teuhzia sawi nan pawh hman a ni. Kawng thlanga ka tlak lohna chu bete baw lek a ni, an ti thin awm e.

2. IN LEH KHUA HMANGA HLAT ZAWNG TEHNA :

(1) **Inhnuai kawm bul :** Hei hi inhnai tak, in atanga hla lo ber sawina a ni. Sakein vawkte a seh tein a sehna hnaihzia sawi nan inhnuai ami alawm maw le tih te leh kawm bula mi alawm maw le te an ti thin a. In hnua tak tak leh kawm bul tak tak a ni thei a, a aia hla deuh pawh a ni thei a ni.

(2) **Dai bul :** Hei hi khaw dai bul tenna a ni a, khua atanga mel khat lai leh a aia thui mah pawh a huap thei a ni.

(3) **Tuikhur chen :** Dan naranin Mizo khaw tuikhur hi a hla em em lova, mel khat aia hla hi chu tuikhur hla pawh an ni ang. Chuvangin dai bul ai hian a hnai zawk mah thei a, a hla zawk mah thei baw a ni.

Mihring ran vulh hmanga hlat zawng tehma :

(1) **Vaw' leh ar tlatna phak :** Vaw' leh ar hi mihring ran vulhte zinga tla hla lo ber a ni a. Chuvangin vaw' leh ar tlatna phak chu khua atanga furlong khat huam chung a ni ang.

(2) **Ran tlatna phak :** Ran tlatna tih hian kel leh bawng tlatna a kaw' ber thin a. Sial hi chu ram hla tak taka tla mi an nih avangin an tlatna hi ran tlatna phak tia sawi a ni ve lo. Chuvangin ran tlatna phak tih chuan dan naranin khua atanga mel khat bial chung a huap ber ang.

4. Lo neih lam hmanga hlat zawng tehna :

(1) Leipui chen : Dan naranin leipui hi lo tak aia hnaish neih a ni thin a. Naupangte, chhangobhe nute pawh an naute tlei kara an va kal zawkna phak tura tih a ni thin. Chuvangin khua atanga mel khat emaw, mel hnih emaw bial vel ohhung hi a huap ang.

(2) Ring chen : Mizovin leipui ni lo, lo tak hi, 'Ring' an ti thin a. Mizovin lo kan neih thin hi mel khat atanga mel nga inkar vel a ni ang. Chuvangin 'Ring chen' chuan mel khat atanga mel nga thlang a huap a ni.

(3) Leipui fng chen : Hei hi leipui fng khat chen tihna a ni. Lo tak aia leipui chen a te zawk a, chuvangin leipui fng chu 'furlong' chanve emaw a ni ang. Hei hi khua atanga a hlat zawng ni lovia kawng laka kan awma atanga kan thil sawi emaw thlea kan tum emaw la hlat sawng sawi nan hman a ni ber.

(4) Fng khat : Hei hi lo fngkhat a ni a, 'furlong' khat nen intluka ngaih a ni a. Mahse Mizo chuan 'Pa hmei fng' leh 'Naurual fng'-in an la then leh a. Pa hmei fng chua tawi a, naurual fng chu a sei a ni. Hei pawh hi a chunga mi anga hman khi a ni.

(5) Ram tuk khat : Hei hi khaw pakhatin kum khata an lo neih atana ram an bawh chin tihna a ni. Thlaksik lai chuan khua a thim har a, ni tlak hnu pawhin ram tuk khat chu kan la kal thei a ni, an ti thin, chu chu dan naramin mel hnih emaw, mel thum emaw a ni ang.

5. Mihring zinna hmanga hlat zawng tehna :

(1) Chawhma kal : Hei hi khualzin kalin chawhmaa thlen theih tihna a ni a, melalo atanga mel 15 inkar a ni ang.

(2) **Nikhat ban :** Hei hi khual zinin ni khata an ban theih tihna a ni a, mel 16 aṭanga mel 25 inker vel thleng a ni ang.

(3) **Zan riaka ban :** Ni khat ban aia thui hi chu a kara zan riak emaw, ni hnih kal emaw tihna a ni a. Chutaṭang chuon zan hnih riak, zan thum riak emaw, ni hn h kal, ni thum kal emaw tiin a chho ta zel mai a ni.

(4) **Buhfai tukkhum tawnga phura thlen :** Hei hi khual zinin a kalkawng ei tura buhfai tukkhum tawng run khawpa tam a phurh a, chu mi a ei zawha a va thlen theih chauh tihna a ni a. Ram hla fe zawng a ni ang. Hman laia Sâi ramchhuaka an kalna hlatza sawi nan an hmang ber thm.

(5) **Rih tlang liam :** Mizovin Rih dil khi mitthi kalna bera an ruat a ni a. Rih tlang liam tih hi mitthi sawina a ni a. Chu chang ni lovin chu mitthi te kalna chu a hlatzia sawina a ni pah fâwm a, thil hla tâwpkhâk kâwka sawi ni bawkin a lang.

6. Hlatzawng tehna dangte :

(1) **Lung vawm phak :** Hei hi miin lunga a han vâwm phâk mai t hna a ni a, mahse Mizo upa-in lung vawm phâk lek an tih chu thui fe te hi a lo ni leh mai thîn.

(2) **Chil perh phak :** Hei pawh hi kut zung ṭanga chil han dah a, chumi a perh phak chu alâwm mawle an tihte chu mel 3 laia hlâ te hi a lo ni leh mai thîn a ni.

IV. LENZAWNG TEHNA

1. **Tinther tiat :** Hei hi thil tē taktē sawina a ni a, tinther tat lek tihna a ni.

2. Ar len zawng tehna : Ár len zâwng teh nan hian sôm kan hmang ngai lova, hman tum ila mi nuih tiza mai kan ni ang. A kôu hlimin ártum kan ti a. A lo len deuhvin a pui hruai lai kan ti leh a, a puiin a tui san leh hian a pui tlei kan ti leh a. Chutah vathu ruâl kan ti a, Choák ruâl kan ti leh a, chumi dawtah Árlâ kan ti a, Árpua a tawp e. A pa a nih chuan a fep tla, chutah khuan zir mek, chutah chhiarkhuanah a tawp thin a ni.

3. Ramsa leh mihring ran vulh len zawng tehna : He mi atan hi chuan sôm kan hmang a. Pa-tê sôm leh pa-lian sômte a inthlauh thin avangin sôm chuti zât kan tih pawh hian tu sôm nge tê kan ti kher thin a, khaw khatah chuan sôm lian leh sôm tê-te hi kan inhre vek thin a ni. Chuvang chuan miin vawk an talh a, a sôm zat an sawiin a puahtu sôm an tiber thin a ni.

4. Mihring fuke lenzawng tehna : Hemi atan hi chuan mihring kut hman a ni ber a. A tê ber chu saipir hmêr a ni áwm e. Chu chu kutzungchâl hmanga hmer a ni. A dawtah hmer a ni leh a, chu chu kutzungtang sei ber zunglai hmanga hmer a ni. A dawt lehah kilh a ni a, chu chu kutpah khinghniha kilh a ni. Heng hi banrêk te, banpuam te, malpuite len zâwng sawi nâna hman a ni ber a ni.

5. Rul lenzawng tehna : Rul lenzâwng teh nân hian thil chi hrang hrang hman an ni a. A tê ber chu zungchâl tia a ni a. Chutah zungpui tia, chumi zawhah tuthlawhha tia a ni leh a. Chumi zawhah banpuâm tia a ni leh a, a dawtah Nalôm tia a ni leh a, chu chu rawnal tuiôm atâna an hman tiat tihna a ni. Phulraw tuiôm tia a ni leh a, a lian ber chu pum thei tia a ni. A lian tawh teh nân hi chuan sôm pawh hrang a ni ve.

6. Thing lenzawng tehna :

(1) Perhte : Hei hi thing tiak tir tê tê kan sah chhum pawha a bul lam rah bur awl tak tak la ni hi a ni.

- (2) **Tiang tiat** : Hei hi tianga sah rual lek tihna a ni.
- (3) **Pal ban rual** : Hei hi thing tuai tē deuh pal bana hman rual lek tihna a ni.
- (4) **Châk rual** : Hei hi Mizovin insakna hmanrua heng :— Kalkhang, Kalchung, Inchhun leh Liang atan tea lâk rual thingtuai tihna a ni. Chutianga lakna hmun chu chak lâkna an ti a ni.
- 5 **Thinglukham rual** : Hei hi thinglukham atâna hman rual a ni a, a chung a mi nen khian intia tlang an ni ang.
- (6) **Khanchhuk rual** : Hei hi Mizo ina khanchhuk hman rual tihna a ni a, a chung a mi ai khi chuan lian se a ni.
- (7) **Ui pum tiat** : Hei hi Ui taksa tiat tihna a ni a, khanchhuk ruâl aia lian deuh a ni.
- (8) **Pawm** : Hei hi mihringin a pawm zawh tâwk tihna a ni a, Ui pum tia aia lian a ni.
- (9) **Hreiha hlâng** : Hei hi thing bul kihna tawka an kihna tur hreipui ha hmawr a chelh a thing chu pawm a, kut leh lamin hreipui ha hmâwr chu lo va khawih phâka lian tihna a ni. Mihringin a hreipui ha hmawra chelha thing chu a pawm a, a kut leh lama hreipui chu a va hlan phâk tihna a ni. Hreipui ha hi dan naranin feet 2½ vela sei a ni.
- (10) **Diar vet** : Hei hi hreiha hlâng tih dan ang bawka Mizo diâr kenga a hmawr leh lam kut leh lam a lo khawih ppâk khawpa lian tihna a ni. Mizo diâr hi dan naranin feet thum vela sei a nih avangin hreiha hlâng aiin a lian a ni. A aia lian lehzual sawi nan chuan pa pahnih diâr vet, pa pathum diâr vêt, tiin an sawi chho zel thin a ni.
- (11) **Tin sarih hmun awh** : Tin hi Mizovin buh teh nana an hman a ni a, thing len zâwng sawi nan a bul thutin buh tin khat tuh zawhna hmun awh tia swai a ni thin.

(12) Hrai hmun awh : Hrai hi Mizovin buh teh nana an hman fawng anga lian taka tihna a ni a, tin hnih dawng a ni ber thin. Thing lian tak buh hrai khat tuh zawhna awh khawpa lian chu hrai hmun awh an ti thin a ni. Hei hi a bulthut chang ni lovin, a bukin a huap chin sawi nan hman a ni bawh.

MIZO THIL TUMRIK

(*Pu Vankhama*)

TUMRĪK, HAMRĪK LEH CHHĒM RĪK THEIH : MIZOVIN
KAN CHĪN VE THEIH TE :

1. DĀR CHI TE 2. KHUĀNG TE 3. TALHKHUĀNG TE
4. BENGBUNG 5. RAWCHHEM 6. TĪNGTANG 7. LEM-
LĀWI 8. PHĒNGLAWNG 9. MĀU TAWTAWRĀWT 10. HNAH-
TUM 11. TUMPHĪT 12. TUIŪM DĀR 13. SEKI KHAWN.

A hmasa berin heng kan tum theih hote hi, tunlaia kan chin tawh loh thil te hlir an nih hlawm avangin, hriat ang ang lăwrkhawm lo ni mahsela, a k'im lote an lo awm mai thei a, chuvangin a kim lote tan leh hrihfhah d.k lohte lo awm thei tan chuan ngahdam dil leh t'h-k'mna dil nghal a ni e.

Mizovin, Rithei kan io chin te hi kan tunlai ngahdan angah te chuan han chhuanawm tehchiam an vâng hle awm e. Dār chi hote hi, a tha deuh te an ni a, mahse heng pawh hi a hmangtute chu lo ni mah llangin, keini Mizoho siam chu a ni lovin an lang.

1. DARKHUANG : He dâr hi a ropui hle mai, a ri a ringin kan Mizo thil vê-ah chuan a man pawh a tam a, RO-a ngai'h ve theih thil a ni a, a chhiar pawh an chhiar tel rêng a ni. Hmanna bik pawh a awm chuang meuh lova, a nei chuan duh ang angin an khawngri mai bawk a ni. Hlim ni pawhin, ngui ni pawhin an vaw mai a, dâr dangte nen pawh an tumho bawk, hun petu angah an ngai thin. A lâi takah pawng bik a awm a, chu chu 'Darkhuâng tum pawn' an ti a, chutah tak chuan an vaw thin.

2. DARBU : He dâr hi dâr pathum infinkhawm chu Dâr pakhata ngai'h a ni. Ri intiat lova siam (chher) an ni a, an ri te chu, D-R-M, M-R-D tih angin, he dâr hi chu Mizo thiltih ropuinaah an hmang tam a, Kût ni vang thlaah te pawh, Khuallamah te an hmang a, vang nei lem lote pawhin a thiamte an hmuhkhawm te phei chuan an tumhoi'n a, Mizovina, DÂR tia an sawi chuan he Dâr hi a ni ber mai. A tum dân chu, an vuak rik velch a ri an hmetreh zel a ni.

3. DARMANG : He dâr ve hi chu amah ringawt chuan eng a tling lo tih tur a ni, mahsela, Dâr dangte zarah chuan lo tikalkimtuah a tangkai viau si. Khuellam, Sakeilu-ah te, Mitthirâwplam te ang hian, Dâr dang karah mamawh ve takin a lo tel ve a. a t'phuisur viau. Ri hnih nei angin an tum thin, ama ri pangngai leh Thl'abbehin. A ri chu M-D tih ang emaw ni, S-M tih emaw hi a ni, 'Tukbouh' tiu hi a ni.

4. KHUANGTE : Khuang chu thing kawrawng ne'e siam. a hmâwr tawn ve vea savuna tuam tawn a, a savun chu kahmar tih a ni a, tichuan Ri a lo nei thei ta a ni. A len deuh leh 'Khuangpu' an ti mai a, a têt leh 'Khuangtê' an ti mai. Atê sâwl deuhva siam chu 'Kawikhuang' an ti. KÛT NĪ VANG THLA, SFCHHUN KI UANG-CHAWI, CHAWN LEH LAM engkimah Khuâng hi a bâng lo hle a ni, tunlai Kristian thenkhat zingah, Lâm tura mite tur chhuaktu-ah a tangkai hle.

5. TALHKHUANG : Hei hi thipg tum pathum, a ker kuak intiat lo, chumi avanga Ri, intiat lo, D-R-M, M-R-D, neia siam a ni. He thil hi, Lung dawha, dah thìn a ni a, in chhungah an la lut ngai lo. Khuas mi tha, Lal emaw, Pasaltha emaw te lo chuan, Lung an dawh ngai lo. Chutia Lungdawh an siam ni chuan, Talhkhuang pawh chu an siam nghal a, Lungdawhah chuan, a vuakna tur nen an dah a, tumahin lăk bo tur a ni lova, an tum ngai bawh hek lo. A tum rik dan chu, Bengbung nen a inang a, tum laia dah dân erawh chu a inang lo.

6. BENGBUNG : He thil tum rik mi hi Talhkhuang nen, an siam dân inang mah sela, a tē hleiin, tum lâia an dah dân a inang lo a ni. Amah hi, Thing tē deuh, bânrek tiat vèl anga siam a ni a, Khawmhma tuai hi duh deuh bik a ni duh. Hmeichhiate'n an tum thìn a, a ri a lo rin lehzual nân, an pawnfēnte an malpui thleng thlengin an hlim a, SUM chungah an thū a, a SUM kawrawng den chhenin thuthluangin an tum thìn. Ri thum bawh a nei a, an tlir thìn bawh a, Sap-ho Xylophone hi anna a nei.

7. RAWCHHEM : He thil tum mi ve thung hi, a tak chu BŪR a ni a, chu chu, mǎu thei intiat lo, inchen lo, ri inhrang 3 chu būrah chuan an vuah a, a rik nân, Mau pum dawn tia vel chu a chang bul deuhah an zai them a, kut zung chang 2 chen dawn lâiin an tihik a, a thlēr tawpah samzaiin an kam a, tlem tēin a hik kha a kâng deuh va, chu mau them chuan (reed) ri a siam a ; a khapna bi 3 bawh a nei, a vung thur thur mai a, Scotch-ho Bagpipe a ang deuh hle a, “A tha hlei” hle tih lohvah chuan “Ho khat” zawng an ni.

8. TINGTANG : He thil tum mi hi a tak chu BŪR siam a ni a, ngul ne'a siam a ni a, a ngul chu maua siam a ni a, vaithang ngul rual lai, thil pawt mar thei ngei kha. Chu mau ngul chu būrah chuan an-hawihltiang a, nghet takin an tibur a, a hmawr ve vea hlin theiha samin.

Bûr kha a pang chanve laiah an tan a, chumi tenna kua chu sa-
 phingin an tuam a, a ngheh nan a khât tâwka a theng kuol veah.
 mau châng suih mumin an kheng nghet tlat a; a mau hmawr tawna
 khan thangtung-zai, intiat rual tha thei ang thlan chluah kha an thlang
 ta a, saphing kaih mar taka kha, a hmai leh thangtung-zai karah me-
 hawlin an kam a; chu thangtung-zai thlur mar chu, mau a na neh
 fai, Pencil tiat lek nêh deuh hleka suih kha, chul ngun taka hak hui-
 in, an kai ta a ni. Thangtung-zaiah khan an nawh veleh a lo ri ta a,
 chu chu, kut zungtang pathumin an khap a; a ring vak mang lo ná
 a, a ri chu a mawi hle a, an zaipui thin a, ama zarte pawh a nei a ni.
 Sawiah chuan, "Tingtang tum thiam chu an parawl duh," tih a ni thin.

9. **LEMLAWI**: He thil hi, mau them zungtang tiat lai, zungchel
 chen laia siam a ni a, chu mau them tê chu, a hmawr thlang lo sa-
 khan a lai a, a sa thenkhat chu chenite zumin an zai pur chhuak a,
 an zai nêh a, nêh tak, then thei laia nemin; chu chu a hmawr tawn
 ve veah hruin an hling a, a kham phei zawngun, hân zawê tein an
 seh bet a, an phih nghing ta a. A lo nghin chuan ri a rawn siam a,
 chu mi ri chu, a thum leh a fiak theih nan, kâ ân zauh leh zim athu-
 in ri chu an thunun a, hla an saktir ta a ni.

10. **PHENGLAWNG**: Hei hi mau pum, tiang rual lai, chang khat
 kawrawng hmangin an siam thin. Chu mau chang khat chu, a pang
 a chanve hnuaiah khan a tlarin intia theuhvin an verh pawp a, kaw
 thum bawh an nehtir a; a ri a lo siam nan, a bi verh loh lam pang-
 ah khan a hmawr bul lawkah pakhat kua an verh leh a, chumi thlâwp
 chuan, mau them vèk a pang remin tlemte kaw neilin an bawh leh a,
 chuta tang chuan an ham ta a, a ri chu verh pathum khin an t'fiak-
 in an tithum a, hla an saktir ta a ni; ri 3 bawh a nei. Tun hnuaiah
 ni a chhem hi chu a awm ni

11. MAUTAWTAWRAWT : Hei hi mau intiát lo, pakhat kua a dang inthun thei ang kha, chang 3— 4 an zawm chhâwng a, a hmâwr tê lam aţangin an ham a, D-S-D-M-S ri neiin a tum theih. Lo riah-na-ah te ramsa khalh bo nan an hmang ţhin, a bengchhen em avangin.

12. HNAH TUM : Hei hi hnah nêh deuh lam hi a tlang tlêm te hmet thlepin an ham ri ţhin. Hla te mawi takin an tum ri thei ţhin a, kan tum rik ve theihah chuan Hla a sa tam thei ber a, a mâwi berin a lang. A ri hi duh duhin a kuai thei a, zuih mawi takin a tum theih ţhin. A ring thei hle mai a, ral hla fe-ah pawh a hriat theih a ni.

13. TUMPHIT : He thil hi mau bawka siam a ni a, Mau chang khat hlir, 3 bawk, ri intiát lo, te tak te te, ri, D-R-M nei bawka siam kha a ni. Ral lulamnaah a tel lo chuan an hmang ngai lo, a chtêma chhêm rik a ni.

14. SEKI KHAWN : Tum rik chi zawng a ni ngei naa, amah chauh chuan eng ruai a ni lo, thil ri thei chi dang, Darbû, Darkhuáng te zuiin an khawng ve mai mai ţhin; hun (timing) petu-ah an hmang ţhin a, an han khawn rik bi chuan 'CHAT' hun laite min hriat chhuah-tirin, mi ngaihtir hle ţhin.

15. TUIUM DAR : Hei hi Rawţhing emaw, Rawnal emaw, Mautak emaw pawhin siam a ni ţhin. Chutiang raw châng khatah chuan a pangah inhlat lo te tein a zâi (a pang) an pir chhuak a, chu chu an timâm a, hrui angin an siam a, a hrui chu 5 sei lam a inchen lova, chuvang chuan a ni, ri hrang a neih theih ni. A ri chu 3 bawk a ni a, kutin an kheuh ri ţhin a ni.

RAM CHHUAH THU --- THARSAHAWL

By Zatiuanga

Ramchhuah hi sa pel tur emaw, a hnu chhui turin emaw, a zim tur emawa (langval leh pah vak chhuakte hi an ni ber a. Chutianga kalte chu upain "Tharsahawl" an vuah baw a. Ramchhuakte hi an tlem leh tam dan azuin a bawp man dan leh a sa insem dan a danglam lo thei lo va. Mimal ramchhuakin sa a kah chuan a 'chhawlehhin' thin a. A saruang kha ramsain an lo ei loh nan tuibur a chulh vak a. 'Chhawlehhin' tih tekah a ruang lang lo lekln chhawlin an chhin thin. Zan lama a lo uih loh nan a dul an zai tet bawh thin.

Sa kaptu chuan a lainate a sa chhawlehhin sa bawp man turin a sa kahna hmun thleng hmasa turin a hrilh a. Mi dang hnenah chuan, a chhawlehhin kha a zep tlai a, "Ka sah'am mi umpui teh u. A thi nasa hle mai a, man phak ka beisei hle mai" mite kal duh nan a ti a, a chhawlehhin a ni tih miten an hriat chuan sahrang ak tur ringawta mi tlawmgâite an kal duh dawn loh avangin a bum chhuak hram thin. Sa tlôk hmun an thlen chuan a kâptuin sa chan thiam a han thlang chhuak a. Ramsa chan hi sa kawngro sô leh lei rôl tak a nih avangin a bawp phawhte, a lai tan te, a lu tan te, zai sual awl tak a ni a, ngun takin an chan thin. Sa kâptuin amâ sâna kâp a nob chuan a bawp man tur pathum an awm a. Silai man a dar phawh hlawl pêk a ngaih loh avangin. Tin, mi silai hawha kâp a a nih chuan a dar lehlam silai man pêk tur a ni a. A dar lehlam lai sadar phawh hlawl sachhih pêk tur a ni a. A bawp pahnih chauh man tur a awm a ni. Tin, sa tlôk hmun thleng hmasate khan a bawp chu pahnih emaw, pathumin emaw man tur a awm theih dan azuin a kâptuin a mentir thin. Phawh hlawl ni lovin man dan pangngaia a bawp ti hleh thlâk

veka mantir an ni thin. Hmân lai a tanga sa bawp man dana ruat a lo nih tawh avangin tumah an vui ngai lo va ; lâwm takin an dawng zel thin. Sa bawp man dan pangngai chu sa bawp phawh hlawl hn-jah hrang ngâ daih lâi tur an hlephtla leh a, chu chu sa bawp man dan dik a ni,

Sa kâptuin an zinga upa deuh deuh a thlang chhuak a, chûngho chu sa-ril su otân a ti a ni. A sa kah a têt leh a len azirin a thlang tam mai a. Sa te deuh a nih chuan mi 5 emaw, 7 emaw te a thlang chhuak a. A kawpkim lo deuh zel hi an duh dan a ni. A bawp mantute kha chu telh tawh lovin. Tin, sa-ril sute insem dan- Khaw then khatah chuan sa-ril zawng zawng leh a pumpui nen, a chuap leh a la nen, hmun hnihah an chhep a. A hmun khat chu a kâptu chan a ni a, a lung leh a kal nen. Tin, a chheh lehlam zawng kha sa-ril suhovin an insem ve leh a. Khaw tam takah chuan sa-ril zawng leh a pumpui zawng kha a kawchhung sa dang khawih tel lovin a ril sutu zawng leh a kâptu nen inzah theuhvin an insem a ni.

Vantiâng chanvo sem a lo tul leh a. Sa sem a buai loh nân sa channa hmun an sam fai zâu va. Mahni fei ken theuh a tlarin an sawh phun a. Ramchhuah fei chi, feikibâr leh muzukfei a ni ber a. Se fei chu ken loh chi a ni, se chhun nân chauh va hman mi a ni a, Fei keng lo churn fei aiah tiang an sawh phun a. Fei sawh phun bulah hn-jah an phah theuh va, sa chantute'n an sem ta zung zung a. Sa sem zawhah Vâl upain safô zâwnna an siam a. Sa-lû chu a hnâr chung vunah leh a beng inkâr vun an zai pawp a. A zâwnna hnâng thil nân an hmang a; mâu emaw, thingtuai emaw an sat a, an phuar diam a. Sa hrâng lû a nih chuan a hmuï chipa zâwn an duh lo va, a kâ an kap âng kher thin. A kapna thingtum sum chen vêlin an tan a, a hâwng tel lovin an thel vâr a; vaimim awm lâi a nih chuan

fafuin an kap ang bawk thin. Tin, lai sadar chu tlangvalin an input chhawk thin a, a kaptupain a chanvo, a kawchhung leh a ngum nen bawmrangin a darbak a. A lâ chu tlangvalin an inzawn chhawk zêl bawk a, tlangtirna hmun thlen hma zawng chu.

Sa chan hmun atang chuan kal an han siam a, an sa chan theuh chu an la sung sung a, a hnuhnung berah a kâptu emaw, val upa hlado hria emawin 'Sachhawthawhna' (an sa kah azirin) hlado an chham a. Nghalchang nghovar kah tum a nih chuan hetiangin :—

1. "Chhawlnawm e, va tho ming law,
Ha tha nghovari zal na e.
2. "Rawng law e, kan run an e,
Ning zu e, ai sat ta mai law.
3. "Ka pem e, pem tlalah khan,
Mim leh sawmfang ka tu hman lo.
4. "Mi vua e, pawngah khan e,
Nghovar ka lum liau ye."

An sa chan chhawlpah kha hlado chham pahin an kein emaw, an kut:n emaw an chawktet an chawktio thin a. Chu chu "Sachhawthawh Hlado," an tihna chhin chu a ni. Savawm kah tum a nih chuan chhawthawhna hlado hetiangin an chham :—

1. "Vawmphuai e, tlanga'n e,
Chhawlnawm a thliaktu e.
2. "Sangthing e, lerah khan e,
Duhie'n run remna hlah che maw.
3. "Chhun mang e, na khalah khan,
Vawmphuai e, chengrang rak pawm che maw.
4. "Chhawl tho vaw, thingin dirchhawl a thliaktu,
Sahrang chhawl tho vaw,
Kan run e, rial lovin e,
Tualah e, a zik thim lovin e.

5. "Sai ilan e, hringin kai e,
Fungtian nghovar a kai kim e,
Plalral e, kai khamtu e, vawmphuai e,
Kal rawh ka hmatiangah."

Tumpang emaw, Seie (Kawlfung) emaw kah tuma chhawithawhna hlado chu :—

1. "Ka nu e, ka pa khan e,
Kan thanna ilang va zawh u law,
Laia'n e, tumsial emaw,
Ruabàng khawn lang a chhaih tu e.
2. Vawmphuai e, nang hmasa la,
Hnungah kawlfungin a zui che,
Ki tung e, phai kis tlantu,
Zo ler tarmawi fungki tial e."

Sai kèh tuma sachhawl thawhna hlado chu, kawlfung leh Tumpang chham telin hetiangin an chham a :—

1. "Sai lian e, nang hmasa la,
Hnungah kawlfungin a zui che,
Ngho var e, ha tha le maw,
Kawlah vuitum a tlung e.
2. Ka nu e, tap tap hlah rawh,
Bilhpuan khum lai rak hlip u law,
Kan than e, thei hman lo ve,
Kawlah vuitum a lo tlung e.
3. Kan than e, thei hman lo ve,
Khur thuka ling bang a rem chu e," an ti a.

Zukchál khipre kah tuma chhawithawhna hlado chu hetiangin an chham a :

1. "Zuksial e, a ki tnam riat,

Thangkim rubang a rialna maw.

2. *"Chhal tu e, chungmuwanlai,
Thangvanah kramin a 'lông na maw."*

Sakhi kah tuma a káptuin a pumin a ek haw mai lova, thiamte nena chanho a rawt tuma chhâwlthawbna hlado :

1. *"Khisa e, slan ziar mai law,
Tuipui luang chhuka tan chu.*
2. *"Chuni e, chhimtol runthlang
Rak phiat u law,
Kawli e, satawi le maw mal mi e,
A zul duh ngai hlah e."*

Sa káptuin a thian ramchhuahpuah a sáwm a, mahse a nuin lo lama fehah a tir ta zâwk a. Sa lu nêna an hâwn kawngah a thianpa lova feh bung lai hriat phâk tur ngeiah hlado hetiangin a'n chhemkhum thin :—

*"Chun nun e, a tir che maw, Uai hnianga,
Riah ram i tuan chu e,
Kei chu tlanga'n e, Thlite'n min her liai e."*

Ramchhuah tum hi a inang chiah lo va, Thiandun chauhva ramchhuakin sa an kah a, chhawichhin lova an pahnih chauhva an phurh hâwn chuan, an sa kah sa chu a prmin en inzabsem chawt mai a. A kaptu erawh chuan a neitu chen pangnge'— a thin, a lôn, a kal, a ngôm, a lô a chang chuang a. Akeptu thianpe chuan a bawp phawh hlawlin a man ngah vek a ni. An thenawnte sahrang hleh pangngaiin an hleh thin. Sattaw chhar ang maha thenual pun lova sa an phurh haw chuan, kawichhuahah thlangthina silai pawh kah a ni lem lo. A chang chuan zanli/zangga riak tura thawh clângte a awm a. Ramsa lian deuh bei tur pheh chuan mi 20, 30 lai en kal tumte a awm a. Sa zwmna an thlen chuan a ram leh a sa awm den ezirin sahan chhui tul

a nih chuan an ehui a, hual tui a nih chuan an hual a, silai kengte hual daiah fei kengte nen an tang a. Tlangval ngal ehak pali/pangate an hual lôt a, hualchhuang sa kha an au chhuak a. Silai nei hual daia lo chângin an lo kah a, sa chu a thih nghal loh pawhin a kap hmasa bertu chu sa kâptu chan ehang a ni th:m. Midang a hliam hâp hlumtu kha a bawp phawh hlawl an mantir thin. Chumi huaa kâp lehtu emaw, sa tlûk hmun thleng hmasa bertu apiangia sa bawp man dan pangngaia a bawp tisa hleh thlâkin an man thin.

Ramsa lian Sâi, Samak, Tumpâng leh Selê (Kawlfung) heng ang kah tum chuan sa lian thi har hriam khat maia thi zo lo an nih avangin, a kap hmasa bertu (a hliam tantu) âiin a kap hlumtu chu akâptu chan an chantir thin. Tin, hetiang salian kah tum chuan sain a daih bawk avangin sa leirel— Lalsachhiah, thirdêng sachhiah, leh a bawp man tih vel engmah a ngai lo va. Ramchhuakhote'n an zawh tawh theuhvin bâwm-rângin an phur teuh mai thin a ni. Hlado cawh chu uar takin Tum pâng leh Sai Hlado a hmasa ziaak tawh ang khân an chham liah liah reng mai a ni.

Ramsa chhiah kâi chin te Sazuk, Sanghal, Savawm, Saza, Sathâr, Sakhi hêng zawng hi Zoram sa chengah chuan miin an kah emaw, an awh emaw chuan a dar, Lal sachhiah an pe thin. Silai hawh a kah a nih chuan silai man a dar an pe thin. Tin, thirdêng sachhiah a nakruh, a sângruh atanga tuk phel, a nakruh 3 a tuanehhuakia pêk a tui bawk thin. Mizoram pumpuia thirdêng sachhiah pêk dan a inang vek lova, hawh tam takah chuan thirdêng chawvo, pum sachhiah chu sa sângti thlêr nguntâng ehena tan, anâkrub tel lovin an pe thin. Hualhatta awma sa kah a nih chuan 'hualtuho' zawngin a nghâwag sa an insem thin, an-mahni sa chawvo bakah. Ramchhuak hlawhtling hâwag hi khawtlâng tan a hlimawm thin a. Ramchhuak lo thlon hua hi dan narânin chawfâk lun atanga sân men lai thleng a huam a. Sa chhâna hmasa a hlat leh

a hna:h a zir a ni.

Salô thlen hun tam ber chu zanriah chhum hun tlai ni nem lai nen hian a innang fuh duh ber a, a mawi pawh a inmawi ber a ni. Khua ațanga hlado chham leh silai ri hriat phâkna tur chin khaw lan theihna remchâng h ramchhuakhote kha an chawl khâwm a. Upa hlado chham thiamin an han chham ta viah viah mai a, an hlado chham dan a zirin eng sa nge an kah tih khua amite chuan an lo hre thei a. Hlado chham zawhah silai an kap ta ulh ulh mai a. Chu veleh salô hmuak turin naupang an tlan dur dur thin a. Nula puantah lâite chuan, "Kan inlêngte ramchhuak i hmuak ang u," an ti a, an puantah laite chu an themkaw! nen an hlip thla sawk sawk a. A nei chuan tuiðmin zûte an pu zung zung mai a. Nulâite chuan an puantah lai rimtu thutchild rengtu te chu thlakhlelh hleihtheihah an ngai tawh lo va. An inlêngte vek ramchhuak tlangtlir thawmin, sarawn phur hâwngte chhawk tura kal chu; nula tan thil mawi zawk a nih avengin, hlim-takin an hmuak thin.

Ramchhuakho chuan an hmuaktute lo thlen chu chawlhmun ațang chuan an lo nghâk reng a. Nula ho chu an han thleng a, an inlêngte chu zû an han tulh lâwr thliah thliah a. Ramchhuakho chuan, "In va rawn keng thlum êm, in hrel hrelh man a awm hli mai. Kan chhâwlhâl a dam ta sawng sawng ma lu, an han ti a. Upa'n, "Kan in kim tawh chuan kal zai i rel tawh ang le, a han ti a. Nulate chuan saphurtute bâwmrang chu an chhawk zung zung a. Tângval salu zawn chu nau-pangin an zawn chhâwk ta bawka. Upa haubhaugin Hlado an chham leh ta vang vang a. Hlado chham tawpâk chuan salu an khua an thawm leh ta ulh ulh mai a. Kawtchhuah leh khawtleng a ti mawin a thlim thei hle thin. Ramchhuak thawchhôngte zawng zawng tan a lawm-m zual nghe nghe a ni.

Khua an thlen chuan naupang salu zawn chu sakâptu leikâah an nghat a, an en huai huai thin. Nghalchang nghovâr emaw, zukchal

kihreu emaw a nih pheì chuan a ennawm em em rêng a. Tin, salû chu inchnunga an laklûh hmain sa kâptute chhung zinga hmeichhe upa berin haitein tui a keng a, zufe tlemtê nen salu chungah chuan tui a phuh a. "A ngho var var; a ki hreu hreu; mal tin malzarawn sawm zel rawh," tiin taife tlemtê leh tui chu sa luah a leih a, inchnungah a luh san thin. Salû chu malsawmna tuiphuh hnuah chuan an chawî lut a. Fatuin salû chu an khel a, a beng khinghnih a vun inzawmin an hlepthla a. Sa kâptu thin sabeng, dan anga pêk a n. Thin sabeng eitu hi siam leh neih a ni thin. Sa kâptute chhung chuan salû lam turin thenawmte a sawm khawm a. Zû nei apiangin an pu lut zung zung a. Saril su leh sa bawp mante chuan belpui an pu ngei ngei thin. Tichuan zû chu hlm tak n an inho va, sa kaptu leh a bawp mantute chu zûin an 'inleh' a, an 'in-tâwk' thul a. Salu sa nghah pahin sa lam bla thiam tak leh lung'ô' g takin an sa hluah hluah thin, hutiang n -

1. "E za e, E za e, E za e, E za e,
Aw za e, Aw za e, Aw za e, Aw za e, Aw za e,
Sathang tha chhawn ka nau,
Hniang tlângah lo âu,
Khuanun arawn her leh e.
2. "Zaîêng lan khawm ring dem demin,
Vâla ô lenchawm a tha,
Keini runa mawi loh-va,
Lenchawm kan rin.
3. "Chhumpai vanhnuaî thang en ra vâ,
lâng rin a zem;
Khami hnuaiah chhing lova,
Tlai khua kan var.
4. "Khami hnuaiah chhing lova,

*Tlai khua kan var;
Nghovari sumtuàlah e,
Sai ang kan ngir," an ti a.*

A lamin, a laiah, an salù lam kha an chawi derh derh thin. Salam hla sak kar lakah Hlado an chham bawh a. Hlado chham tawpah silai a mu thun lovin salù kawm nan an kâp kh dur dur thin a. A chang chuan Hlado chham tawpah silai kah an an 'haw-haw' der der bawh thin. Sa kaptuin fanu emaw, farnu emaw, nula a neih chuan a thin thenawm nula salu kawmpuiah a sawm thin. Tin, salu sa ei a lo hun a, ruai chu hlui thum— hlui li emaw velin an siam a, Upa-hovin an kil thin. Hmanlai kum 80 piah lamah kha chuan salu sa ei tum hian, chaw tel lovin zû leh sa ringawt an ei thin.

Salu sa eitute chu kum 60 chin chunglam deuh hlir an ni thin. Sa kâptu chhungte ni si lova naupang d-uhvin salu sa ei ve mai chu thil zahthlak taka ngah a ni. Salu sa ruai hi hlui tam daih a ni lo va, a neitu chanvo— a lu sa leh a ngum leh a kawchhung tlemtê mai a ni chauh kan tih kha. Chuvangin upa zual deuh te kil tawh chauh a ni. Upa salu ruai kil tho pah chuan, "Ka puar ta, ka tlai ta e. A kham erawh chu ka la kham lo. A hian tha tha lo lawi zêl rawh se," an ti thin. Zukhal kihreu emaw, Nghalchang nghovâr emaw, Savawm emaw an kah chuan pa tlawngai leh rual el deuh chuan 'ai' lova awm mai chu an duh lo va. Vawkpa sum ruk lai tein an ai thin. Sa kaptuin aih a tum chuan salu thlen zanin salu sa an ei lo va; zûin an lawm mai a. A tukah sa aihna sa nena chhum pawlh turin an dah zawk thin.

Sa an aih chuan salu thlen tukah 'tu-fa'-hovin vawh an puah a. Fatu thenkhatin sa aihna ngul thingse chhâwl buk an pu a. Thingse pâr vullai a pâr chawp tuala han phun chu a mawin a manhla an ti bik thin. Sangul chu sa kaptu kailawn chhak lamah an phun thin. Tin,

sa aihna ruai chu ruaipui a tling tham tawh dèuh va, mi pawh an sawm zau va. Sangul pû an lo thlena an phun fel hnu chuan nula leh tlangvâl an khawm a. Khuangchawi tuma thingfar zana nula leh tlangvâl chawngchennaa an lam ang chiahin pathlang nghengin an thu tlar a. An kapkalak zawnah zêl nula an thu tlar a. Tlangvâl lam hawiin nula nen inhmatawnin chhak lama paho thu tlar lamin khuang an changa, Sa lam hla hlir an sa hluah hluah thin. Ruaitheh a lo hun a, upa-ho tan chauh a ni tawh lo va, salu lamtu zawng zawngin ruai chu an kil thin a ni. Ruaitheh zawhah salu chu an lam leh a. Va upa lâm thiam an lâm a, lem pahin an salu chu a khinghnihin an chawi derh derh a, blim takin an zai hluah hluah thin. Sa lam hla chu :—

1. "E za e, E za e. E za e, E za e,
Aw za e, Aw za e, Aw za e, Aw za e, Aw za e,
A elin mi el na u, el zo hlah che,
Cham rualin mi el na u, el zo hlah che.
2. "Leng ten kaiah tharsa lèng,
Kangthal ka ban,
Cham rualin mi el na u,
El zo hlah che."
3. "Tu kipa chhawlthing kan thlah,
Rualin min sel,
Muvanlai sangthing lerah,
Kangthal kan ban.
4. "Ka chunnu maw vanduai,
Mal a sawm lo kelmah emaw,
Ka vandual rual lalah,
Lenghmemi thalah la i,
Mal tin sawmah.

5. "Mawi maw e, mawi maw e, ?
Kan run mawi maw,
Lunghnemi themtial bih nan,
Kan run mawi maw ?
6. "Nghalpa tanglai na chhiah e,
Ramtin a fan,
Lunghnemi biahna tium e,
Valdang a chhat,
7. "Valdang chu chhai lo la.
Zawl lunghnemi,
Keiin thai thui ma nang e,
Chungpual lengan.
8. "Tui va hmu i saw hmarah,
Rih li va hmu,
Hnampui mi lai fa angin,
Hmunin a luah.
9. "Hnampui mi lai fa kan zui,
Kan luah kher maw,
Thinlaiah Dartinchhingi,
A kham reng e.
10. "Ka lenrualten engtinmaw,
Lem ang an zawl ?
Biahnemin maw an zawl ?
Thangkhal rauthla."

Lasiin Sanghal an khalhna hla :—

1. "Thanghlei tlung, Thanghlei tlung,
Liana runah thanghlei tlung ti."

Heta "Liana runah" tih hi Lianlunga a ni a. Lianlunga hi Lurh leh Tanah Lasiin an zawl a, chuvangin sa a kâp thei bik a. "Lasiin sa an

khalh sak thin" upain an ti a. Lianlunga leh Rokhawliana hi pasaltha an ni a. an thiandunin Tumpang an chhui a. Sakeiin a lo seh a, hla-in an inphuahsiak a, 'a phuah thiam zawkin a ki chanah' an ti a. Rokhawliana'n :--

"Chalvawm chhaila i kan rel e,

Zawlkhaw pheia'n,

A fam sual siktuih luang zo ta rawh," a ti a.

Lianlunga'n hetiangin a phuah a :—

"A fam sual e, siktuih luang zo ta rawh,

Dungah kamkei lunglianin,

Buan ang a pawm a sial ki ring,

Chawltui zu dawn nan a tha," a ti a.

(A tu zawk nge Tumpang sial ki chang se i tih le ?)

LIANLUNGA LEH ROKHAWLIANA

Pasaltheate : Lianlunga, Chhangte, a nupui— Rovi, Punte.

Rokhawliana, Chhakchhuak, a nupui— Parte.

Lianlunga in hnuaiah Tumpangsialin sepui a zui lut a, se huangah : lut ve a. Tihlum mai lovin zu a 'zu' a, hla nen an phuah a, an Salar hla phuah chu hetiang a ni :—

1. *Chalki than lu lei maw e,*

Rual a hnuaichhiah e,

Vuaian lamchang a rel e,

Chawm mi ben u.

2. *Vuitum lian lu a hawn e,*

Val za selan,

Zel laiah lo ithang maw e,

Zokhaw sangah.

3. *Zei laiah lo thang maw e, Zokhaw sângah,
Sialin Lianlung a ngaih hi,
Za tlâng thang maw.*
4. *Lian khawpui feh chhuah tlangah,
Pal ang kan dan zun fei a tlawm,
In ti maw ten ang in pel.*
5. *Zunfei a tlâwm in ti maw ?
Ten ang in pel,
Ka au ral ral! thang zawk e,
Ring val val.*
6. *Ka au ral ral thang zawk e, ring val val,
Dailung kawichhuah,
Thing loten ka siam nang e.*
7. *Chhumpui van hnuaï thang en tawh,
Tlang tin a zwm,
Khami hnuaiah chhing lo va,
Tlai khua kan var.*
8. *Khami hnuaiah chhing lo va,
Tlai khua kan var,
Nghovâri sumtulah,
Sâi ang kan ngir.*
9. *Nangmah hi maw ka zawn ka zawn che,
Liana rûna thanghleï tlung e.*

Sa aih hi thi awlai a ni lo va, pa khawsa thei, ne nung deuh te chauhvin an ai thei chauh a ni a. Mi tam tak sa aihna chu Vawkpa an hmang tam ber a ni. Pa hausa se vulh lai nei rualet lehzual chuan, Sechal meuhva ai te pawh an awm zeuh zeuh va, Sial meuhva sa ai chu 'sa ai' pawh an vuah tawh lo va, "Ralvanphun" an ti zawk a. Savawm emaw, Nghalchang emaw, sabrâng lu lo chuan Ralvanphun a hlawh zo ngai lo.

Sa aih nana siala ralvanphun hi thil namên a ni lo va, se vulh lai nei sa lo tan chuan tih rual loh a ni a. Sa lu thlen tukah sa kâptuin zingah seluphan suihtu tur, a laina, a tufate mi pali/panga emaw a tir chhuak a, ralvan seluphan chu, sa kâptu kha Lushei hnam ni kher lo mah se, Lushei seluphan ang chiahin a kâk sângin a la thîn. Se chhun-na seluphan ang bawkin thingsia ngei an la a, a hawng tel blek lovin kheh fai vek lak a ni a. Sa aitu tual kailawn chhak lamah an phun a. Se chhunna luphan hawi dan ang lov.n a kâkte lamin thlanglam an hawtir bik thîn. A ziding sâng zâwkah selû chu an târ thîn. Sial chu sa aih nana talh a nih avangin tufaten sa ngul pangngai, thingse chhâwl buk an la a, seluphan phuuna bulah an phun leh a. Pasaltha tual : tih leh Mi hausa tual a nih a tilang hle a ni. Kawtthler a tiropui em em bawk thîn. Seluphan leh sa ngul an phun fihlim zawhah nula leh tlangval salû lam turin an khawm a, salû lama an thut dan pang-ngaiin an inrem a, sa lâm hla an sa hluah hluah mai a, salû keng chungin lâm thiamte an lâm her lai lai thîn.

Fatuhote sa vil a lo himin ta a, chawhnu thlang herah ruai chu an theh mur mur thîn. Se ni meuh a nih avangin se chhun tum ang bawkin ruai chu kiltu an tam a ni. Salu sa ruai tlem tê upa zual bikte chauhvin an kil tum te ai chuan Ralvanphun meuhva sa aih chu a ropui a ni. Zân thlengin salû chu an lam zui zel a, salam hla an sa tam ber thîn. Sa lam zai rem nana khuang ben hi zai dang rem nen a ben dan a inang lo va. Khuang ben ruala chhuatper dap dapa lam chu, 'lam thiam' an ti thîn. Khuaah salamna khuang a rik dap dap chuan, khawtlâng a tihlim a, a timawi bawk thîn. Khuapang zin khaw lo lut tur pawhin khuang ri an han hriat atangin, "Kan luhna tur khuang chu sa ai an awm a ni ang, sa lu lâm zai remna khuang ri a ni ngei a ni a," an ti thîn reng a ni. Ruaipui tukah "Salû i chhuang ang," an ti a. Upa hovin 'arhluingo' an talh a Saruh cheuh niin ruai

nawi leh arsa an buhchiar a. Chutah upa tlem tham deuhvin ruai an theh leh a. Arhmul vâr chu Salu chernaah an thiat vâr tuar thin. Salu hlui an tar tawh zawng zawngah pawh chuan, a cherna hñang phiarah chuan an thiat vâr tuar thin a ni. Salu thar pawh salu chhuan ni hian an cher nghal a, arhmul chu a chernaah an thiat nghal bawh a, âr thi chu salu-ah an tat thin.

RAM LAMA THANGCHHUAHNA

Mizo Hnam Dânah Thangchhuah dan chi hnih a awm a, a pakhatna chu— In lama Thangchhuah— Sechhun leh Khuangchawi a ni a. A pahnihna chu— Pasalthate Thangchhuah dân a ni a. Chu chu heta sawi tur zawka hi a ni.

Ram lama Thangchhuah nâna sa kah tul chu— Ramsa kah chi hming kim— 1. Ramsial Tumpâng emaw, Sele (Kâwlfung) a eng zawk pawh. 2. Zukchal, 3. Nghalchang, 4. Savawm, 5. Saza, 6. Sathâr 7. Sakhi, 8. Muvanlâi. Heng zawng hi miin an kah chuan 'Ram lama Thangchhuah' a tling a. Muvanlâi hi aih kher tur a ni a, Muvanlâi a tul leh cahan chu pumpui a nei a, Sai a tel lohna chhan chu— pumpui a nei lo va, Samak leh Sakei Thangchhuah nana an huam lohna chhan chu— kah thiàng lova ngai, serh leh sang deuhva upa-ten an ruat vang a ni. Miin sa tam tak kap mahsela, sa hming kim, sa hming tha, a chung a zia angte hi an kah kim loh chuan ram lama Thangchhuah an tling chuang lo va. Khuangchawi, In lama Thangchhuah aia Ram lama Thangchhuah danglamna chu— Vawkpuiin mual an lei ve loh vangin. Khuangchawi an awmin Tlangphal sa sem an dawng lo. Tukverh hawnna a ni chuang lo va, Puan leh Diarthal neihna a ni chuang hek lo. Fasaltha ruaitheha tlang brai tam tawh an nih avangin 'mi zahawm' an tling a, 'An thih hnuah khuangchawi ang bawkin an thlarau Pialralah faisaa chawm tur an ni' tiin hmanlai miin an sawi thin.

SA HRANG PAWIMAWH BIKNATE :

Miin Sa hrang, Savawm emaw, Nghalchang emaw, a eng zawk zawk pawh vahsan lak atanga Kum Thar hming a put china kap hmasa bertu chu, a kah tokah khawtlangin Awm ni an kham phah thin. Sa kaptu zingah pawh Sa hrang awm kham, kham thei chi-a sa kah hi hmingthanna a ni bik a. Pasalthaho rualelna ropui takah an hmang thin

Savawm leh Nghalchang hi Upain 'Sa hrang', hming an vuahna chhan ber chu— Mihring seh hlum mai changte an neih thin avangin sa kah thinte zingah hian an hiauhawm bik a. Chu chu "Sa hrang" an tih chhan a ni. A kaptu tan pawh sa vawikhat, kah tum rau rauvah pawh Sa hrang han kah chu an lawm bik thin a ni. Sa kaptu tam takin an sa kah an aih thin chu, Sa hrang an kah tum a ni zel thin.

Sa hrang lo veka aih hlawh leh ber chu— Sakhi pachal hi a ni ve leh a. Sakhi hi sachhiah pek ve ngai si-ah chuan a te tham ber a. Mi tam takin eng thama an ngaih lohva leiah hian pasaltha neinung rual-el deuh chuan thang kim nân an sakhi kah chu an ai ve thin a, Sakhi aih tum chuan sakhi zo bik an hung a, tun hma lama sakhi ai tawhte chauh lo chuan sakhi zo bik an hun chu in ngam chi a ni lo va. Pasalthate in-el nân leh rual khum nân tak an hmang bawh thin.

SYNOPSIS (By Selthuama Headmaster) :

Dawn lai Saifusia leh a hote chu Thingsai lai, Pa Khawtindawla savawm lu men zan kher kherah, Thingsai lai ina lenna hun remchang an neih teh hlauh chu le !

Lai nu leh Lalpa lahin, an thiltihpuina reng rengah Saikuti leh a

thiante chu hmaih rualah an ruat hlawl thin si lova. Lal upa min Pu Hmara'n, Dawn Lal Sailuaia leh a hote sawm a rawt, tlangval Zopua, mawng zang fahranin sawm turin a tlan chhuak, Khawtindala'n Savawm lu a chuh, a lam phar kual thuih, Saikutin mikhuah thutna kawh hmuh pahin hla a hril, chumi zan zet chuan Pu Sailuaia pawh a che nasa mai le.

Pu Sailuaia leh a upa Thankhuaia chu Thingsai kawtchhuahah, Tiau leh Tuipui infnna la leh Phawng thargte thlirin an kawh kual vel chiam a, a tlangval hmaite an tuk chhuak Saikuti inah meizuk siam pahin an chuangka. Saikuti zuath lo uat khawt lai leh hlawn ta pek ei, Sailuaia leh a thian chuan Phunhauwak tih mat loh chu, nghak chhuak zo ta ngang hek lo le, a tawp a tawpah chuan lam san zai an rel ta nge nge a.

Sailuaia'n lungtum a chuh a, an penna an rawn hriat theih nan kawng vawn hlai kâkpuiah an zep ta ng, wt mai le ! !

Pu Hmara'n khuangchaw a tum leh pek, nula leh tlangval se thing zar tur an liam ta zut zut a, Zopua leh Sailuaia lahin a thiante lo nghak chhuak lui hram ei.

Sailuma chuan Sailuaia lungzeh chu a lo la hie ve pek lo niin, nula thingphurhpui tawh ngaihtuah chang lek lovin, Zopua a lo zaw tak chuar chuar a. Zopua lah pekin ding meuhvin chiang fahranin a hril-fah a, an inbrilhsiah lai chu Saikuti lah chuan a lo ngathla ve kiau ei.

Sailuma thin a thawk, kih a tum Thahnimchiarin breipui a chuh, a chang lo, a chem ah a phawh a, sahthlak a tum leh, Saikutin sahthlak a phal lo.

Saikutin lungtum a chuh a, Sailuaia lan nan hlai kâkpuiah chuan a zeh belh ve ta ngei mai le. Sailuma a lo tawng leh, "A nih kha Saikut lungzeh kan ti chiah tawh ang" a ti zui ta boh boh va.

Saikutin tuibur a pet a, an kal zel.

Sailuaia lung zeh chu thangthar zel te'n hrepha ve ta lo chuan, Pi

Saikuti lungzeh hlai pui hmingthang chu Thingsai chhim lam kawt-
chhuahah a la ding ta che che chu a ni a.

**SAIKUTI LEM CHAN : Producer Selthuama,
Headmaster.**

SAIKUTI LUNGZEH LO INTANNA.

(Lem changtuhote :)

1. Nula Saikuti Inthuam dan : Puan :— Ngotekherh hruih or
Chawngnák puan or puanrin :
Kawr : Kawrchei.
Puanfen : Arsihni, Saiha
bengbeh, Tuibur
(dawn chhawng a zu.)
2. Thahnimchhari } Sâikuti thiamte, Saikuti inchei angin.
3. Khuanghniangi }
4. Khawtindala : Thingsai lal, puan tial, thangchhuah puan, (sin
emaw, ven emaw,) Diartial, Vakulchang, Vaibel a pet.
5. Pi Thangi : Khawtindala nupui ; A inthuamna. Puanțial, Arsihni,
Vakiria, Tuibur a zu.
6. Pu Hmara : Lalkhawnbâwl, Lal inchei ang deuh, (Vakul chang
tawnve lovin.)
7. Sairuma : Thingsai tlangvâl : Ngotekherh puan emaw, Chawng-
nak puan emaw a veng a, Vaibel a zu.
8. Zopus : Thingsai tlangvâl : Sailuma inthuam angin.
9. Sailuala : Dawn lal, inthuamna : Hrenâm, Ângki kawr, Diartial,
Funki, Silai.
10. Thankhuala : Pawi Pasaltha : Lal inthuam angin tuiburôm.
11. Phunhnawka : Tlangvâl : Kawrfual khûp thleng, Hren, Diar, Fei,
Phaw, Funki.

S C E N E S

SCENE--I : Thingsai Lal Khawtindala in chhung.

SCENE--II : Thingsai, chhimlam kawtchhuaha Pu Sailuaia leh a hote inngkhak khawm.

SCENE--III : Thingsai Chhimlam kawtchhuah a, nula leh thangva, sathing zar tur te.

S C E N E I :

Opening Song : "FURKHAWTHIANG"

By Selthuania, Headmaster.

STAGE MANAGER : Puan zar hma lamah entu mipu hnenah l
lemchangtute hnenah hetiangin thu a saw a

"Zann hian Pi Saikuti lungzeh lo intanna lemchan entu a ni dawn a. Nangni lemchang tuhote u, hei mithiam leh chuechang fire tak tak te hmaah hian, in lemchan tur hi a ang theihtawpon in ber tur a ni a.

Nangni a entute zawng zawng pawh mumel nei taka in zawng theih pawh kan duh a, a huna nuh lohva, a huna ngawih lante kan thiam a tul ang a, meizuk lam thu chenin, kianga thute metme. en thiam mi in nih theuh kan duh a ni.

Scene hmasa berah chuan, Thingsai lal Khawtindala in chhung a ni dawn a, zanriah cikham hun lai vel a ni. Khawtindala Savawm kah lu an lawm a, Khawtindala chuan zu a khawn a, chhuatah chuan an thu hlawm a. Savawm luro pawh chhuatlaah chuan a awm a. An zan a, an lam a, an him hle a.

He mi zan hian Dawn lal Sailuaia leh a hote chhim tun tur an rawn thlang hlawh va, an zuk sawm a, an lo tel ve nghe nghe a. Lal chhuatah chuan an thu kual deuh va, lalnu leh Pu Hmara inkarah

chuan lalpa chu a thū a. A hmaa belpui chu a khâwa a. Chhwa
lajah chuan Savawm luro pawh a awm a. Pu Hmara vei lanrah chuan
Salluma leh Zopua an thū a. P. Thangi dinglahmah chuan Saikuti
Thahnimchiari leh Khuanghlangi an thū a.

PUANZAR HAWN A NI TA:

Khawtindala — (A zu khâwn lai chu a tho va, savawm lu chu a
zuk la a, a ding ta hlui a, Saikuti lam chu a hawi a.) “Khai le, Sai-
kut, nangin ruat tham loh hla han phuah teh le, sa hla ka han lân
teh phawt mai ang”.

- Saikuti** :— 1. A mi u e, ram tuatin kal zo ve,
Kei ka u e, tui leh luangah nghosai dang ve maw?
(An sa a lal chu a lâm a. Pu Hmaran khung a
bêng a.)
2. Tui leh luangah nghosai i dan ni-ah,
Chengrâng kau lo, siahthing sangparah lawn lo ti
u. (An saa lal chu a lâm a.)
3. Vala'n au ve chângram lântu zingah,
Nghosai khahreng zâm zai rello mihrâng an hril
chu. (Lal chu a lâm a, hla a hril ve a an sa a,
an lâm zel a.)
4. Haulai chang sial hnamtin khawn bur in ti,
Mihrâng khawnbur tumpang sialin a lu lei maw e.

Khawtindala : (A lâm lai chu a ding a, hlo do a chham ta a.)
“Vawmkhuai e, awi mu che maw, hreuah rul bang i
vial chu e, Chhôn mang e, chhalah khan e, vawm
khuai e chengrang rak pawm che maw.”

An vaiin : “Haw” (silai a ri dur a.)

Khawtindala : (Salu chu chhuatah a dah a, a thutnaah a thu a, zu a khâwn leh ta a.)

Pu Hmara : “Hochhem Pa, zânin hian Dawn lai Sailuasia leh a hote chhim rûn tur pawh an lo thleng an tih chu, zuk sawm ve tha i ti lawm ni?”

Khawtindala : “Ti teh lul mai, zuk sawm ve teh tak u khai”.

Zopua : “Ka pi ka zuk sawm ve ang e.
(Sawm turin a chhuah ve ta nghal a.)

Pu Hmara : (A tho va chhuata Savawm lu chu a la a.)

“Khai, hla i sa leh teh ang u, savawm lu hi ka ban lâw ve phawt mai teh ang’ (Hla a hrâ nghal a.)

“Hrâng an sei e, nethohawng, beil an kârah,
Saiturumpa t tun nglosa chuang vele”. (An saa a lâw a.)

“Than dehia ni w phawvawm a sal kan zu,
Chengrâng ka kau thkawn ang ni lêngni”.
(An saa a lâw a.)

Pi Thangi : “Saikut, m khualo pawh an lo kal ve dawn chu, thutna te lo kawhmuh ang chi”.

Saikuti : “Aw le ka pi” (zak der hmel pu takon.)

(Pu Hmara chu savawm lu kengia chhuah a la ding reng a.)

Thahnimchiari : “Khai hla ka fan hri ve ang e aw”.

(A hila an sa a. Pu Hmara chu a lôm zel e, an sak tawp hriah Dawn lai Sailuasia leh a thutna ni pahnh an lo let e ngah a, a lâw zawh chuan salu chu chhuatah a dah a, a t u ve ta a.)

“Sûl in zu e, Lêngpu kham râng kârah,
Phawvawm sahrâng kawngkian lo vâl, Pa ngu ni chhûn h’

Saikuti : (A dīng a) E khai, lo kal teh u khai heng laiah te hian ̣u rawh u". An ̣u tu a, Phunhnawka chu Saikuti bulah ngei chuan a ̣u ta a. Sailuman sekiin zu te a pe a an in a.

Pi Thangl : "Pathum chauh in lokal, khawiahnge midang te?"

Sailuaia : "Anni zawng an thlenna a hla deuh a, an lokal peih ta lo a ni ang e."

Khawtlindala : "Tinkâp pa, zânin in lo telve chu a va tihzia ve le, khai salû hi han lâm ve teh nghe nghe"
(Salu chu a pe a, lam turin a kai a.)

Sailuaia : (Salu keng chuan a dīng a) "A nih leh Saikut, nanging hla han hril leh tal la, ka han phar ̣âwi ve ngial teh ang chu le"

Saikuti : "Lurhpui tlang leh ̣an khawlêng dil ila,
Runpui thimruai lêchawm a chawl e.— I ti ang hmiang
(An sa a, a lâm ta a.)

Khuanghniangi : (Hla a han hril ve leh a, an sa a a lâm zel a.)
"Châwm a ri e mihrang a rûn inah,
Saithankhawm leh zalêng i awi ang".

Pi Thangl : "Ela ka han hril ve ang e aw" (a hril a an sa a, Sailuaia chu a lâm zel a.)
"Kan khaw la nu an kim ban thal karah,
Lêchawm bêngin hei zawng zaleng awihlai a nuam e.

Sailuaia : (A lâmi chu a dīng a) "Khawnge hlado ka han chham ve ang e" a chham ta nghal a.)
"Zo vâ e, a lo thawk e, thlanghniang, fur fâng a thehtute,
Vawmkhuai e, siahtuk love, kan than e, ni bang kir lemlo law".

An valin : "Haw" (silai a ri dur a.)

Sailuaia : (Sahu chu chhuatah a dah a, a ̣u ve leh ta a.)

Saikuti : (Lainu lam chu a hawi a.) "Ka pi, zan pawh a rei ta a,
kan lo va ̣in tawh em ni ang?"

Pi Thangl : "̣in, a la hun hlei nem le, menlai a la ni lawm ni"? tlai-

var hial asin ka lo tum le'

Thankhuaia : (Sailuaia lam chu a haw a.)

"Tinkâp pa, kan kalna le' a la Hla dâwn so a, kan tîn ve tawh lawang ngem?"

Sailuaia : 'Ni tak ang han ang' (A tho va a kai ta o, Thankhuaia pawh chuan a zui ve ta nghal a.)

Phunhnawka : Saikuti bula thut chu thihlel hle mah sela, engmah a sawi ve ngam teuh so lova, hieh fahramin a tho tak thal thal a, a thawh pah chuan Saikuti lam chu a haw reng a.

'A klaw aw!!' (Hrehawm fahramin a thiante a zui ve ta a.)

Quiter Party (Song) — Piau chhuahltang - by Pu Llandala. (Hla sak chhungin lemchngtute chu Stage-ah an lang ve rih ang a.)

Midange : -- Anni pawh chu an tho va an chhuak ve ta hlawn a.

S C E N E — II :

Thingsai chhimlam kawthhuah, hlai kung bula Tukthuan cikham, feh kal lai vel a ni.

Sailuaia leh Thankhuaia chu hlai kung bulah chuan an ding a, an kalna tur chhim lam tlângte an thlir a.

Thankhuaia : "Tinkâp pa, wawiina kan kal dan tur chu engtinngge ni ang le" ?

Sailuaia : "Saw, Tuipui leh Tiau infinna lain saw kan pan ang a, Bualpui tlâng dungah sâwn kan pheizel ang a, Tuipui leh Tiau infinna bulah, Tuipui kân:n, Sangau lam kan pan ang

chu" Thawng tlâng chhip te pawh kan va chuan ang chu." (A vaibel dawn a kâk kua vel a.)

Thankhuala : "E! chu ka chhâk zâwng tak a ni a, Tiau leh Tuipui infin tur hmuh nawmzia an sawite hi kan hre ve nual thin tak a, nupa tuak sarib lo inthen phah thakna hmun chu i va thir ve teh tak ang u hmiang, Phâwngtlâng chhipte phei phei chu asin ni, hmuh ka chhâk ni"

Phunhnawka : (Ngui deuh bâr hian a lo kal thla chhar chhar a, a hnung lamte chu a han haw let leh vang vang thin a, Sailuala leh Thankhuala inbiak tawp chiah khan a lo lang ve a.)

Thankhuala : "E! Phuna, tukin i tuk chhuak chu i va ngui deuh em! Khawiah nge kan thin te?"

Phunhnawka : "Nizana kan nula zapui, Saikuti an tih inah khan an awm a, a ni lah a bengvârin a fîng si a, "I kal tawh ang u," ka tih pawhin, min ngahsak duh tlât lo mai a, ka han kalsan ta mai a ni." (Ngui deuh takin a thu a, meizuk a siam a.)

Thankhuala : "A va mak ta thin em ve aw!!"

Sailuala : "A, ngawi teh Khuai, Thingsai nula Saikuti kha, zai lah chu a thiam si a, nizan a hla han hril bawih hnep mai thin te kha, pathlawi pawh a zunah kan uai mai dawn a an kha le."

Thankhuala : "A nih phei chu ni teh lul mai le, Saikuti kha kan khaw nula atân ka it mang tak e aw!!"
(A vaibel dawn a seh kalh rap rap a.)

Sailuala : "A khai, Thana chu lam thu chu i sawi tam lo teh ang, kan kalna tur lah a hla nasa mai si a, tlangvalho chu i kalsan mai ang a, mi rawn umpah leh mai ang chu maw."

Amaherawh chu kan penna. hi an tawn nakh loh nar,
he thing kâkah hian lung hi ka han zep ang e."

(A ke bula lung tum chu a zuk chhar a, kawngvawn a hlai
kâkpuiah chuan a zep a, an kal ta a.)

Quiter Party:— Chengrang chawia By Pu Lalmâma, Headmaster,
(Hla sak chhungin Sailuaia leh a hotute pahnh chu
stage-ah intlarin an ding a.)

S C E N E — III :

Thingsai chhimlam kawtchhuah, Sailuaia lungzehna hlai kung bul vel.
Tukthuan ei kham seh reh san lai hun vel a ni. Dawn lai Sailuaia
lungzeh lai hun chu kum engemawti a ni tawh a. Hlai kâkpuah lung
zeh chu a pangngai tein a la inzep reng a. Kawngvawn, mi lunna, in
nghahkhawmna lai tak nimahsela, tumahin han khawh danglam tum-
na reng an nei lo va.

Hmasâng pi leh pute nunphung rengah, mite sulhnu hi an inzah der
sak thiam em em thin a, Hriatrengna lam thil lek phei chu sawi loh,
pênga thian inchhâwlthuaia te, kalkawng penna lam inhriattir nâna
chhâwl han dah hlekte pawh hi, lo intihehhiatsak tumna thinlung
reng an pu ngai lo va, chung nunphung duhawm tak avang chuan,
Sailuaia lungzeh pawh chu a ngai a ngatin a la awm reng thei a ni.

Fu Hmara'n Khuang a chawi dawn a, nula leh tlangval sething zar
tur chu, chulai kawtchhuahah chuan an liam ta zut zut a. Saikuti leh
a thiante pahnh chu zu tui an chawi khawtlai avangin an lo chhuak
ve lawk thei si lova.

Zopua leh Sailuma'n an lo ngăk a, me'zúk te an lo siam a, hlai bulah chuan an lo ̣u a, chutih lai chuan Thahnimchiari leh Saikuti pawh an lo chhuak ve a.

Zopua : "Ka meitalh ka theihngihl daih mai, Thahnimchiar, nei mi han pe teh khai." (A vaibel chuan a va dawh a, a va din ch.ih a, Saikuti erawh chu a ̣u a, a emte a khawih vel a.)

Thahnimchiari : (A Tuibur chu a hām khu laih laih a, thirkhai chuan a han kher thlāk sak a) "Zopu, hei kan tlai tawh em? midangte an kal vek tawh a lo ?"

Zopua : "Tlai tawh bawk e, an liam vek tawh a, hei kan ngăk che u a nih hi." (Thahnimchiari chu a ̣u ve ta a, Zopua chu a la ding a.)

Sailuaia : (A vaibel chu a pak tulh tulh a, hlai kākpuia a lungzeh chu a thlir vung vung a, a iptê-ah a chem chu a khung a, a ipte chhung chu a dap ruk ruk a.)

"U Zopu, helai hlai kākpuia lung inzep hi Sailuaia lung zeh an ti fo mai a, engtih hun laia zeh nge maw n' e, nang i hria em ?"

Zopua : "E, Sailum, i lo la hre ve ngai lo a ni maw? Dawn lai Sailuaia leh a hote chhim run tura a lo kal ̣um kha, kum tam vak pawh a la ni lo va, an tūk chhuak he hlai bulah hian an inngăk khâwm a. A tlangval hruaite Saikuti in an va lût chu, Saikuti zu lemah an chhuak leh hlei thei lawk ta si lova. Sailuaia chuan, "A, i kalsan teh mai ang u, min rawn ump̄a leh mai ang chu maw, amaherawhchu kan penna hi an rawn hriat theih nan, he thing kākah hian he lung hi ka'n zep ang e," a ti a, a zep ta a, tichuan Sailuaia lung zeh an ti hlen ta a ni.

(Chutia Zopua thu sawi chu Saikuti chuan a lo ngăthla ve kiau va.)

Saikuti : "E, Zopu, chutiang chu a ni maw i lova hre chik kher ve le."

Zopua : "Hre chik ve baw e a !"

Sailuma : "A, chutiang kher kher chu maw lo ni? khawinge Thahnimchiari, i hreipui chuan ka han kut thlu tawp teh ang. (Thahnimchiari hreipui phurh lak tum chuan a va pan a, hreiha chu a va vuan a.)

Thahnimchiari : "Khai-khai, Sailun, i ti ho roh em mai, ka hreipui ha i chek bel nghe nghe ang e." (Thahnimchiari pawh chu a dang ve ta a, hrei lak chu a phat si lova an inpawt la h la h a.)

Sailuma : "Ka chem tal han ka han thlak kawh vek tho ang maw le." (A puanven a sawi chhang a, a chem chu a phawh a, va bel a pct kawh a, lawn a tum a.)

Zopua : "Klai a, Sailun, thil tul uk lovah, mi sulkute hi an t'elhe mai mai ngai love, nun u chuak, nun tlhawh lawo dan a ni ngai a sin, nangmah pui kha i han tla pathroh tur an a." (Sailuma banah a vuan a, a han dawm dang a, an nen nen renrawn a.)

Saikuti : (Zopua leh Sailuma inhnial vel lai khan hlai chawino chu rawi tiawm fahranin a lo thlu a, an inhnial an ngawh ve leh khan, hla chu a han sawi ta zaih mai a.)

"Tu lawr suh u. I ngdi thlana khawitlang a hlah nem maw le, kan chluah uang thing lenbuang pui hla lehthang di ngai a tahn a."

Sailuma : (Saikuti hla han hrii chu ngun fahranin a lo ngaithla dök a, Saikuti hla a sawi zawh chuan zak hmel pu fu hian a thu

hniam ta ruai ruai a. Hrilhai hmel fahranin a t̃hu kun
lup lup a.)

Khuanghniangi : Mi hnukhawiah chuan a lo chhuak ve a.

Thahnimchiari : "E Khuangi, i lo thleng ve ta maw ?" i lova tlai ve

Khuanghniangi : Tukin chu ka inpeih chhuak thei lawk lova, m̃n
nghakhlel tawh hle em ?" (Sailuma lam chu a hawh :
"E, Sa lum, nang lo angin i va t̃hu ngui lup lup ei
thil paw engnge awm le ?

Sailuma : (Chh̃an pawh a tum lova a t̃hu kun reng a.
a chem chuan lei a kik koh koh va.)

Zopua : "Khai le i kal tawh ang u, kan t̃hiant̃e pawh an l'amñ
rei tawh a nia; Khai Saikut, nang hmahruai rawh le." (Sa
chu a tho va, midang pawh an tho ve ta hlawn a.)

Saikuti : "Khaw̃nge, Sailuma lan nan, lung hi ka han zep ve a ñ
(Fiamthu ti tak thawh pahin, a bula lung chu a chha
kil pah chuan a han zeh belh ta a.)

Sailuma : A nih kha, Saikuti lungzeh kan ti chiah tawh ang. i
kung vuan chuan a ding a, a t̃hiant̃e ho chuan an pel
zat a, hlai zarte chu a thl̃r a, Saikuti hla han sawi ch
sa t̃a ruah ruah a.

"Tu lawr suh u, lungdi thlirna khaw̃tlang a hlah nem maw

"Saikut, engnge a zawm leh kha ?".

Quiter Party— : Chhuaw̃tlang siahthing by Sel̃thuama, Headma
(Hlasak c) hungin Saikuti leh a t̃hiant̃e thing b
an ding a.)

MIZO TAWNG

By R. Zuala.

Mizo tawng kan tih hi, dik tak chuan Duhlian tawng a ni zawk a, mahsela thangtharho hian Mizo tawng kan ti ta mai a ni.

A bul takah chuan, Mongolian tawng atanga lo chhuakin, Tibeto,—Burman an tih hi a lo chhuahna ni berin a lang. Hmar, Thahdo, Ralte leh Meitei tawngte nen hian a inlaichin hle a ni. Mahse awmna insawn ang zelin a lo danglam ve deuh deuh a, Burma ram lama awm lai chuan, tuna Hualngo-ho hman hi hman ni ngein a rinawm. Tuna Mizoram luh hnuah hian a lo danglam leh ta zel a ni. Pi-pute hla te phe chu Paw.h tawng tam tak a tel a ni. Hlado tam ber phe chu Pawih tawng a ni hlawn.

He tawng hi tawng harsa tak a ni a— tunlai thiamna lam kawng zir dan, grammar te siam tur phe chuan a harsa em em a ni. A tlang-pui thua lak chuan mono-syllable (lamkhat) an tih hi a ni a— tin, thlûk nei ricu a ni bawk a (phonetic). Hei hian ziaik dik a ti harsa hle mai. Tunlai mi thenkhatin ziah dan dik an siam pawh hi duhtusam ala tling lo em em a ni. Lamkhat (mono-syllable) a nih avang hian, thil hming (noun) te hi lamkhat aia tam chi a nih chuan, sap-tawng-a noun (thil hning) an tih ang tak tak hi a tling ve lo ~~va~~, ~~hril~~ fiahna a ni deuh ber zawk. Entirnan :— Bawng, In, Lung, Ban tih te hi thil hming (noun) dik tak a ni. Thil hming an ni mai a— 'van' chu eng yanga van vuah nge tih a sawifiah theih lo ~~va~~— a hming a ni mai a ni. Mahse thingrem, lungdawh, thingrem zaithei, tuthlawh tih te hi hril fiahna an ni. Hetiangho hi noun leh verb emaw; noun leh verb leh adjective te zawmkhawmin (noun) thil hming atan hman an ni thin. 'Lung' hi noun a ni a, 'dawh' hi verb a ni mahse zawmkhawmin (noun) thil hmingah hman a ni.

He tawng hian thlók paruk thlengin a nei a— mahse nitin hman zingah hi chuan pali ch'n hi hman a ni ber— Entirnan :—

1. Chan — Share.	Hei hi ka chan a ni.
2. Chan — Cut.	Sa an chan.
3. Chàn — Make out	Engmah ka chàn lo.
4. Chàn — Loss.	Engkim a chàn vek mai.
5. Chan — Striped.	Vapual a chan maw; hle mai.
6. Chan —	A vuai chan mai.

Mahse nitin hmanah chuan —

1. Pa — Male.	Arpa a ni.
2. Pa — Father	Ka pa a ni.
3. Pa — Basket	La pa kha khuh rawh.
4. Pa — Mushroom.	Pa ka ei duh lo.

Heng thlók hrang chhinchhiahna hi a awm hma loh chuan, Mizo tawng ziak hi chhiar a harsa em em reng a, tin, ngaihnawm taka thil ziak, pawh a har fo dawn a ni. A thlók hrang hrang chhinchhiahna hu awm sela, ziak pawh a awlsam hle ang. Tin, thu inang reng pawh a thlók a thuin a awmzia a inthók hleih chauh pawh ni lovin a awmz a pawh a inlet hlahu thei a ni. Thu tam tak chu a bo zel a, a thar chher chhuah a ni zel bawk a ni, Hrawl, pilril, thengreng, suai, rawlthar, kimtlang, beuh tih te hi hman a khat hle ta.

Tin, 'Aih' tih hi a dik tak chuan 'Ka duh lo' tihna a ni a, mahse thangthar chuan Saptawnga 'No' tih nan hian an hman ta vek a ni. 'Ngei' hei hi 'Ka' tih nen chuan hman kawp ngai ni lo mahse tunlai chuan 'Ka ngei' ti hlira hman a ni ta a. A dik tak chuan "Mi ngei" tih thin ngai a ni. 'Chhandamtu' tih te, 'Tlantu' tih te pawh hi 'Ka' nen hman ngai loh ni mahse tunah chuan hman a ni ta zel bawk a.

Tawng dang pawh thahnem tak chu Mizo tawng ang ma'a hman a lo ni ta bawk.

Saptawng a mi — Pin, Pencil, kawmiti, goal, awlan, football, hockey, ball, motor, gear, kêp leh thl dang tam tak te.

1. Vaitawng a mi — Sahbon, sahda, siai, alu, s'hal, tukuli, rawng, palang (chh'm), sunduk (chh'm), lehkha, tangka, lèl leh thil dang tam tak te.

3. "Lawng" "Angel" tih hi Welsh jawnga mi pôk niin a lang baw.

Mizo jawng grammar siam tur'n harsatna bik a awm. Tense-ah hian nakin lam (future tense) chauh hi chawngchawng taka awm chu a ni. Tun hina (past) leh tun (present) hi hman pawlh theih vek a ni. Tun lai hian mi thenkhat chuan ('ta' or 'tawh' tih hi tunhma (past) sawina niin an ngai a, mahse a ni bik lo. "Dawrupiah ka kal ta" tih hian past tense a ni ringawt lova— mahse kal tumna a awm tawh a, thl-hina pawh a awm tawh a ni tih a entir, chu chu puitlin ngei tunna sawina a ni. 'Niminah Dawrupiah ka kal' tih mai a ni a, 'Kal'-eh hian past tense a awm chuang lova, 'Nimin' tih hian Tunhma 'past' a ni tih a tilang mai a ni.

Tin, a nu leh a pa sawina hi a hming atang ngawt chuan, a then hle mai. Saptawngah chuan a nu leh a pa hian hming hrang an nei fur mai. Son — daughter, Bull — cow, etc., etc., Mahse Mizo jawng-ah chauau Pi — Pu, farnu, pasal, mo, nupui, nuța, ni, laizawn, nuphal tih bakah hian a nu emaw, a pa emaw sawina hming hrang nei a vâng hle mai. Nu, pui, pa, chal tih belhin a nu leh a pa hi sawi a ni ber — bawng—bawngpui, bawngpa-bawngchal, tiin. Tin, ran note sawi hian 'te' emaw 'note' emaw belh a ni fo. Mizo ranvulh ve pang-ngai te chu 'te' chauh belh a ni zel a, vulh thar deuh te chu 'note' tih belh a ni bik. Ar-arte, vawk-vawkte, sial-sete tih a ni a, mahse sakawr-sakawrnote, beram-beramnote, varak-varaknote tih zel a ni.

Bawng hi a hlui ve deuh tawh a ni ang chu bawngte tih pawh an ti ve fo ta. Mahse bawng hi a hming tak chu "Sebawng" a ni. Pathian lekhahu-ah hian "Sebawng" tiin ziaik a ni. Heta "Bawng" tih hi "bengngawng" tih nen a hmanna a inang mai thei. Tuklohbengngawng, phingphihlipbengngawng tih te hi a tẽ chi sawina a ni a, chuvangin bawng hi sial ang deuh a nih avangin—sebawng an lo ti ve niin a rinawm hle e. Heng hi hriatchianna chu a awm lo na a, a rin theih viau mai. Sakawr hi 'Sakawrha' a ni awm e. Sâp hovin an rawn lak luh tih chuan, kawr an hak tir a, an kai an kai thin e, chu chu "Sakawrha" an lo ti a, tunah "Sakawr" a ni ta mai a ni awm e. Awlan (silai) pawh hi Holland & Holland Company s'am a ni a—Awlan an lo ti ve ta mai niin a lang. "Tangka" hi a dik tak chuan "Tangka-chêng" a ni. Vaitawngin 'Tankha' hi 'hlawh' tihna a ni. Chuvangin hlawh an sem a, an lak thin a ni si a, amah hi tangka bera chu a ni emaw tiin 'tangka' an lo ti ta niin a lang bawk.

Kan sawi tawh angin— he tawng hi tawng tha tak leh famkim tak a ni.

"Putar pakhat a kal boh boh mai" tih h'an Putar chu a sawifiah hle. A lian a ni. Tin, a kal dan pawh mitthlain kan hmu nghal thei. "Mi pakhat a lo kal hnak hnak mai" tih chuan mi lian a ni lova, a su deuh hlek a, a bah tawh deuh bawt tih a sawifiah hle a, tin, iptc pawh a ak mai thei.

He tawng hi grammar te a la awm ve loh avangin zir pawh a har a, zirtir pawh a harsa bawk. Heng thu 'rawn' 'han' tih te 'saw saw' 'kha kha' tih te hi awmze thuhmun' nimahsela, hmanna a inang lo a ni. 'Kha kha han la rawh' tih tur a ni a, mahse 'Hei hi rawn la rawh' tih ye thung tur a ni, "Saw saw" tih chuan a sawtu kiangah a biak a chu a awm tih a tilang a, 'Kha kha' tih chuan a sawtu bulah a biak a chu a awm lo tih a entir bawk.

A tirah chuan he tawng hi a tlem hlein a rinawm. 'Chhia' hi a bu a ni a, he thu aţang hian— sual, fello, tawp, tawm, etc., te a lo chhuak nławm a ni. 'I sual' i tih nan, Hualngo (a bul) chuan 'I sia' (chhia) an la ti reng a ni. Chutiang bawkin, 'Tha' tih aţang hian fel, nalh, etc., te hi a lo chawr chhuak zel a ni thei.

Mizo-tawng hi fiah pawh a fiah hle a, thil hriatfah nân a tha b'k. Fnam dang tawng chuan 'I chhe iau uau' te 'A hah pur pur' tih ang te hi sawi rual a ni lo. Hetiang thu, 'par par' 'per per' 'per pur' 'pur pur' tih ang te hi hmangin thil fiah takin a sawi theih zel a. Tin, hetiang hi a siam chawp theih zel mai a ni.

Tin, tunlai chuan verb tel lov'n thu a sawi theh ta hle mai. "Sairangah i kal em ni?" tih aiin 'I Sairang elo?' a tih theih mai a. "Sairang" chu noun ni mahse verb-ah hman a ni. Tichuan a chhannâ pawh "Kal lo" tih aiin "Râng lo" tih a ni leh mai. Hei hi tawng dan thar a ni. "Tin, Sâptawng te pawh hetiang hian kan tan bung zel a, "He mi hi a pension tawh em? tih chu 'Sawn love' tiin chhan mai a ni ta. He tawng hi a hausa em em mai a, a hma lama kan sawi tak, a thlók chhinechhiakna hi nei thuai thuai ila, khawvela tawng duhawm ber pakhatat a siam theih ngei a rinawm a ni.

MIZO LALTE LEH A KHUA LEH-TUI

By R. Vanlawma

Ka tih chhüngril taka Mizoram kan tih Mizo hachthlak e awmna ram Burma leh India inkar tlangram hi kawkawngte a that loh rem avangin British hoyin min han awp tih kan somahni remchan danin a then chu India lam atangin a awp a, a then Tiau kam chhak lam Pawho awmna lam chu Burma atanga awp a rem zawk avangin a la hrang a. Mat leh Rialtui ang maiin kan inthen ta vang vang mai a. India, lama awp rem thenkhat chu Chittagong bialah dahin, Langka h lui thlang lam chu Reng ram (Tripura)-ah a tel dahin a. Tuuruang leh Tuiwa atanga Imar lam chu Meitai (Manipur) lam a chang ta bawh a. Chumi bang zawng chu keini chuan Mizoram kan la ti ve ta tang tang a, 1898 lama lam phoi kha chuan Thonzawl atanga chhim lam hi Bengal ram lamah an bethir bawh a ni. Chuvangin heta Mizo ram kan han tih To tur pawh hian British in Lushai Hills a th chauh kan a ni deuh To lo thei love, Burma leh Man pur-a awmte pawhin Mizoramah min chhiar tel love, ti zawng an lo ngaih path chuan Mizoram tih hian an awmna ramte ngaihngam taka a hwap therh hun tur hi dangdihpin kan thir takmuk hlawn a ni tih hi hria sela, kan duh thek hlawn awm e.

Mizo Lalte kan han tih pawh hian tuna Mizoram zimte a lai thei hlaa hote hi kan tin zawn lo thei love, lai dangte pawh tiem a awmte a awm mahsela Sairo latho lai dan veka lai an nih avang n a hman ni vek thei tho a ni.

Mizo Lalte Tiau rala awm lai te chu kan hre tam lo kher mai,

tlangpuiin han thir thuak ila, lai memel an neih loh hun lai te
 mawh a awm a. Israelte Kanaan rama an luh tirh lai n lai bik an nei
 ova, chhungkaw rual deuh leh m thei deuh deuh te roreltu an lo nih
 nai la ang hunte pawh khi a awm niin a lang. Hei lai pawh hian
 ndona te pawh a awm ve tho va, chungah te chuan an pasaltha
 chhuanvawr te ve ve le lwn mal zawha inbeih te pawh an lo ching a;
 Davida'n Goliatha a ngam a, Philistia hote an tlawm ta mai ang khan
 an pasaltha chhuan ber a tlök tawh kha chuan a khua a khuan, a
 hnam hnarr'n an tlawm mai thei thin a ni. Chunglai te chuan silaite
 pawh la awm hek lo, an hriam neih tha ber berte chu fei leh phaw
 te, chemsei (kawlnam) te leh sairawkerh leh thal te hi an ni a.
 Chung ralthuam luka inveng tur chuan pasaltha indo mite chuan dar
 lukhumte an lo khumin dar awmphawte pawh an lo hmang a ni.
 Sechal vun meithuh leh khei hnawhnal ral mai te hi mihring leh sa ral
 beih nan phaw-ah an hmang nasa em em a n.. Chutiang hun laia
 mahni thawhchhuah cia khawtlang roreltu nih leh indonaa hmahruai-
 tu nih pah fawm chu mi tam tak tan tlin a har hle a, chhung rual
 inlekkawh zo deuh te tan lo phei chuan lai nih a lo khirhkan hle a.
 Lal tur an inhmuh zawh lo hunte pawh a awm thei hial a ni.
 Zahmuakate ho chhungrual deuh te chu a sawm a sawm an lo ngai
 ta a ni t hte pawh thudik a ni ngei ang t'h a rinawmin a mak pawh
 a mak jem hauh lo mai. Sawrkar lianpu: Brit'sh emaw India emaw ram
 chak tak'n min thla uap a, hmelmam min rawn run mai ang tib hlauh-
 na awm hauh lova M. L. A.-te, V/C nihna te kan inchuh a, hotu
 nihna hek ap'ang, Kohran upa nihna th nga, a ruka kan inchuh hun
 lai atang hi chuan thir thiam loh mai pawh a awl'n hriatthianpui
 pawh a har thei mai awm e.

Mahsela kan chhungte leh kan nupui fanzute that vek mai thei leh

sala: hual: nek: msi: thei loh kan bungruate hál chhe vek mai thei khaw
thengawm lawka, awm reng laia mawbphurtu hlawh nei silo nih chu a
zuamawm loh hle, hua chu a awm thei awm rengin a lang a ni.

Henglai hua hi zik kan neih loh avangin a Chiang tawk fo hle a,
rie thu, tel deuh hlek a han chhut volin Zahmuaka leh a chungte lai
tappa hi hua 1550 emaw a hua lam hret emaw niawmin a lang a;
chhuan epk vel lai Tiau rala an lai hnuin Sailova thlahte chuan 1750
leh 1760 inkar vel khaan Tiau an kan thla niin a lang.

Zahmuaka leh a fatcho an lai tan atang khaan lai nih an lo tlin viau
a ni ang chu a chhngtcho pawhin khaw hrang an lo nei thei ta vek
hlawm a, an hming chu Zadenga, Paliana, Thangluaba, Rokhums, Ri-
vunga, Chankuala leh Thangura, te an ni. Ram tha om pah fawm leh
an Miao, pahui Pawi ral hlau pah fawmin thlang an tla ta vek a.
Zadengho chu Taalbung zawo velah an tla thla a, Palianho chu Khuang-
leng velah, Thangluahho chu Chawagtuah, he khua hi Tan thlang
chhuah lame awm a ni a, lai nula tih te, Chawngtinleri tih te leh
tawngthar, nua ping Thasiangate avangin a hmingthang hle. Rokhum-
ho chu Champhai, zawo velah an tla thla a, Riyungho chu chhim tawp
huma, Chankualho chu Zadeng, hruah an kal zelin sawi a ni. Sailo,
Thangura thlahte chu, Tiau kan thla hnuhnyung ber an ni a, Lianlula
fapa, Pu Kawila hovin, Khawbung leh Zawisei thutin Selesih hmunah
khaan lina takin an awm a, Lalhluma (Laltuaka pa) crawh chu thlang
a lo tlin hma a, Selesihah hian a awm ve lo va, hetih avang hian
a ni ang. Sailo chu ni ve mahala a unawte ho hian an en hrang ta
chhih thla a; an titlawm ta hial a ni. Laltuaka fapatcho pawh Tuaka
thla u lovin "Tuaka No" an tih phah hial a ni.

Hetia Selesih a khaw lianpui a lo awm takah hian Zahmuaka tilah dange thlang tla bmasa ho khan an hu an tuar lo a ni ang. thlang leh zual an pan ta a, (Chawngtui khaw tch pawh an sawi ropui hle a ni) nakinah chuan Sailo ho huan an ti tlwan ta vek reng a ni.

Selesih-ah hian Luseiho thenkhat leh Ralteho thenkhat leh Fanai thenkhat an ni a. Lusei chi thenkhat Hualngo leh i ualhang chu Tsau ralah an la chambang a, Ralte thenkhat chu Tsau ralah bawh an lo chambang a. Fanai ho chu Selesih atong hian Rorchlova hovin an indang ta a. Sailo khua leh tui chu Lusei leh Ralte an ni ta ber a, Hualngo leh Hualhang ho chu tla khaw bawh an lo tla thla ve a. Selesih a awm ve lo hote chu an lo mi hrang en a. Sailo ho chuan an lo tididlah a, Hualngo chu Pawi ram bawh an chho leh ta a. I ualhang ho chu Lal bawihh an lut a, salum apiangia bawih nihna an rochung zel a, Chhakehhuak ho tih an hlawh ta a ni.

Selesih a Pu Kawiha hova an awm khawm hian thl tha tak mai tih an neih chu inthen darh leh tur an ni tih hrereng n. Mizo dan an en-nawn a, an siam tha a. Man leh muil thu leh dan nepawi tun thlenga kan la hman tlangpui hi hem lan siam a ni. Chawang n Pu Kawiha h. M'zo t. tan chuan Mosia anga dan petu hming pu ve tlak hial a ni.

Selesah hian an tam em avangin kum tam tak an awm khawm thei lova, ehlim lam lal thlahtu Lianlula thlah leh Rolura thlahho chuan ehlim lam an pan ta a. Pmar lam lal thlahtu Lallula chu a tlangval zawt chauh a ni na a, an hnunglama Pawho lo che tur veng-in chhak lam het Zopui hmunch a indang ta bawh a, a thian tha tak Fanai Lal Rorchlova'n a kaihza a veng zel a. Thlanrawa Pawi lal Than-

chhuma a man a, a khuate a ráwt chiam a; Rôn kuama Ralte thlang tla ve lo (Mangulho) a ráwt chiam a, thlang lem an pán ve ta a. Sial-suka a awm laiin a fapa Lallianvunga Hmuifangah a indang a, a fapa upa ber Lalpuiliana fapa Lalsavunga Zawngtahah a indang bawk a. Darlung a thlen thlak chuan khua a ngah tawh vak lova, Rêngpu (Tripura) beih zai a rel tawh hial a, mahsela Darlunga a han awm chuan Zadengho khuate, Lalhluma khuate a lo'hip khâwm leh a, lal lian tak a lo ni leh thei ta a. Lianlula thlah leh Thangluahho kha Rolura thlahthe hian an nêk ral der bawk a, Lianlula til hho chuan hmar lal Lallula fapate an bel ta a ni.

Zadengho erawh chu an la lian hle mai. An lal lian ber Lalchungnunga Tuhazawlah a awm a, Lallula thih hnuin a fa nauping ber Vuta Pawi rawl ral'n an man a, a tlanhhuahna tur sum an khawn ta a. Zadeng lal hote chuan an thawn duh ve tak loh avangin, Lalmanga, Lallula fapa pathumr, a roluatu anga awm deuh ber, lal lan ber chuan nek tlawm a tum ta a ni. Mahsela Reieka a awm laun a thi ta si a, a thih-dawn chuan a fapa Suakpuilala a la tet deuh si avangin Lalsavunga, Aizawi lal chu a chah thla a, Zadeng titlâwm tur'n chemsen lo ruai mai turin a rochhiah ta a, 1812 vel khan an ti tlawm thei ta a. Zadeng tlâwm hote chuan chhim lal Rolura thlahthe an bel ta a ni. Zadengho hi Zahmuaka fateho zingah Sailo tih lovah chuan a lal rel ber a ni. Kum 250 lal an lal awm e.

Mizoram chu hmar lamah Lallula fate an lal a, Tiau rala Mizo hnah-thlak ve bawk Pawi leh Paihte ho an o tha thla ve mai ang tih hlauvin chhak newr leh pawl an insiam a. Lalsavunga leh a fapa Vanlnua-Lene'n hmar chhak lamah an newr a, Mânga fapa Suakpu lala, lal

ziding leh lian deuh ber khan vâ a lo nèk a. Sâp (Fritish) hovin Hringchar phai a thingpui huan an siamte chu "Kan ramah thingpui huan insiam e" tiin a lo zuk tibuai a. 1870 khan Kukicherra hnunah inremna nein Sa-ui an tan a. Rolura thlahte chu Salam leh Sielsuk tlâng thlengin hmun a kian thung a. Lalsavunga fapa Vanhnuaiana chuan Tualte vanglai an tih fo te hi a khua a ni a, Champha'ah a chho va, Paihte ho te a nèk tawm a, Mete ram saw Moirang khaw thlengin a va hauh a, chu chu Loktak di an tih Mizoten Tuibang-pui kan tih kama awm a ni.

Rolura thlahte chuan chhim lamah Halka Pawi te lo thla thla tur an dang ve tlat a, chhim lam pum hi an ram a ni a. Inar lam lai Vata leh chhim lai Lalpuithanga Puanmun an inchuh a, an inkâp ta a, 1850 vel khan. Pei hi chhim leh hmar indo an ti a, chak zâwk sawi tur teh chiam an awm lo ni berin a lang.

Chung hnua chuan Vanhnuaiana fapa Liankhama nupui atan Nisapu'a Chenkual nula hneltha Tuak nehi an tum chu Suakpuilala'n a fapa Kalkhama tan a lo nehi thalh ta mai a. Chulo rengah Suakpuilalate pafa za hian chhak lam ram an zauh chho lutukin an hre bawka a. Vanhnuaiana leh a fate leh Suakpuilala leh a fate chu an lo indo ve leh ta a, chhak leh thlang indo ta a vuah a lo ni a. Fe'nd hi valanin an rawn theh ta ti la a sua' i m pu k'vang. 1891 atengin Mizoram chu British hnuaiah a lo awm ta a. Tu'rial lui khi chhak leh thiang ramri a lo niin Thenzawl chu Chhim leh Hmar ramri-ah an lo siam ta deuh a. Hmar chu Assam hnua'ah dah a ni a, chhim lam chu Bengal hnua'ah. Tu'ruang leh Tu'vai vel hmar lem chu Manipur hnuaiah dah a ni a. T'au ral chu Burma lamah. Langkaihi lui thlang lam

chu Tripura hnuaiah a awm a, Tripura Maharajah phei chuan chu chu duh tâwk lovin 1920 vel lai khan Tlawng thlang lam khu a rawn chu leh hial a ni.

British-in India ram an chhuahsan a, Mizorama District Council a lo awm tak khân 15 Aug. 1954 Sailo lalna pawh chu a lo tawp ve leh ta a. Tiau chhakah kum 200 vel an lal a, Tiau thlangah kum 200 vel bawk, kum 400 lai kan ram ro an lo rel a nih chu. Tiau chhakah Zahmuaka atanga fh. ngura, Thangmanga, Sailova, Chungnunga leh Rohnaa thlengin chhuan ruk an lal a, Tiau thlangah Lalluia atangin lal ziding zel Lalmanga, Suakpuilala, Lianphunga, Suakhnunga leh lal hnuhnung ber a fapa Kamliana Tachhip lal chu chhuan rukna a ni.

CHHIAH CHI HRANG HRANG LO CHHUAN DAN

Mizote hi tangka chelek lo hnam kun ni thin a, kan hausana chi Se neih tam zata chhiar a ni mai, tha leh dar nen India rama British tangka tlai khaw hnuaiah vai nena indawna avangin a siper a lo chlang ve chauh va. Chuvangin chhiah lam hi tha neih leh tha lura phei a ni vek a, a tul dan nen a nua inhar danin a piang chawp zel tih theih a ni.

(a) Fathang : Zahmuaka leh a fate an lal hma leh an lo lal tih te kha chuan lal pawh mahni intodelh tura nguih an ni ve mai a, chuvangin lal tur chuan chhungruah deuh pawh a lo ngai reng a ni. Kum tinin tha khit theuh n in tinin lo lam hlo thlawhab an pui thin. Lalmanga nu chuan ni rei lai ber hian a ruai thin, chawfak pawh chawlbur phal lovin an hmaah hian fanga um hi a theh a, chuvangin June thla hi "Lalmanga nu lawm rawih thla" an lo ti thin a. Zahmuaka

fate hian a tirah chuan chutiang bawkin kum khatah vawikhet bawkin an ruai ve thin ngei ang; mahsela lal n h an lo thiam n an lo thin viau a ni ang e, remchang tha zawk an lo hmu thiam ta a, tha lam a rawih aiin pawl tlaka buh chah sa a inpek tir dan an lo rawt chhuak thiam tlat mai a, "Fathang" kan tih hi a lo chhuak ta a ni. Tau lui chhakah buh an chin loh avangin Selesih awm hnu a awm a ni ang. A tirah chuan an tam lo viau awm e, mahsela an lo lal rei tulh tulh a, Fathang pawh a pung tulh tulh a. Vailen hnu mput vanga lel an nih loh hun phei kha chuan a lo sang tawh hle a, Bawhsap Sap N.F. Parry I. C. S. khan 1927 khân in tinin jin 6 (dan hn h) in a lo chawh rual ta a ni.

(b) **Sachhiah** : Lal chu rorel lam leh indona lamah a lo inhman tam avangin chawhmeh zawnga chhuah fote pawh a lo remchang lo hle a, anmahni duhsak tuten sa an kahin emaw, an awhin emaw an lo hleh lian deuh thin a, atirah chuan tlawna ang lek n.mahsela a lo rei deuh deuh hnu chuan a lo ti bik nihte an lo hreh a, an lo ti ta theuh a, tih ngei ngei turah a lo chang thei ta a. "Sachhiah" kan tih thin kha a lo awm tan leh ta a ni. A dar vei lam phawh hlawk hi dan nghet a ni ta ber a, tupawh pe duhlo an awm chuan Sial emaw, Rs 40/- chawitir theih an lo ni ta a, mput nin tham a lo ni leh ta a ni.

Fathang leh Sachhiah hi chhiahpu ber a ni.

(c) **Thirdengsa** : Mizoten silai an neih tih lai chuan a mu tur hi thir an chher mum thin a, chutih avang chuan a mu chher man ang zia zangin thirdengsa hi a lo awm tan ta a ni. Silai mu a hlo nnaang lova suan hman a nih pawh khan Thirdengsa hi a la awm tho mai a.

Sa kah zângti kâkchhun vel hi a tlangpuia pek dan a ni a, a hnawh hlein an'hria. Silai hi Lalmânga Reicka a awm laia lo awm tan a ni a, 1810 vel a ni awm e. Mizo indonaah chuan Lallula thlahte ieh Zâ-dêng indona (1812) hi silai hman hmasakna ber a ni a, chuvang.n Thirdêngsa hi chumi hnu lama chhuak a ni ngei ang.

(d) Lal in sak : Chhiah hming a pu ngai .lo na a, hei hi "tha chhiah" a ni ve a. Tîau ralah te kha chuan lal in sak a la awm ngai awm love. (Rolura thlah chhim lal ho tam takte chu vai len hma kha chuan in sak sak an ni lo, ngam tlak an sawm mai a ni.) Lallula thlah hmar lam lalte erawh chu sak sak an ni. Khaw tharte an lo kai hian rorelna in tur a nih avangin lian tawh deuh a lo ngai a, a tirah chuan tih luihna lutuk pawh a awm kher lova, mahsela khua leh tuite chu thasen inanga tih a lo tûl n, in tin aţanga pakhat chhuak a hnatlan a lo tûl ta a. Khua a lo len deuh phei chuan lal in lianpui pui an lo sa ta a ni. Vûta Hualtua a awm ai phei chuan a in chu hlam za a tling an ti.

Mîn chuan ve u Darlung kan awm khua

Lal dang run in laiah zam ruai e.

tih hia aţang hian Lallula chuan Selesih aţanga an chhuah hian a in chu vantlâng sakin lianpui a ni tih a hriat theih a.

Chunglai lal in chu in tlawn khat sei pui`mai a ni a. Sumhmun dawta hian chhiahblawhho chenna zau tawh tak a awm a, "Vanlung" an ti a, a dawh leh chu lal chhhuatpui ber dawvân kaina a awm a, lal tapchhak a awm a, upa hoten a zu leh sa an ei a, an thuchhia leh tha sawin (court) a ni a. Chumi piah leh chu lal chhông riaha a ni a, chumi piah leh pindan chu a kawmchar ber a ni a, "bahzar" an ti a,

hmuhawl chhuna inkawma a nulate puan tabna hmun a ni a, a tlâng-puiin pindan panga a nei a, sei lo thei a ni mang lo.

(e) **Sekawt hawn man** : Mizo hausakna chu sial a teh a ni ber tawh a, vawk crawh hi chu hralh sum a ni ve lova, sakhaw biaakna a ni ber a. Tangka chelek tawh hun chuan sepui hi Rs 40/- a ngaih a mi a, a no chu chêng sawmhnih a ngaih a ni, tlai sial an ti thin. Hausa pa chuan ama vulh emaw a lei chawp n emaw sial a chhunin khuang a chaw: thin a, a sa chu vantlâng ei a ni a, chuvangin miin khual a sial a hralh chuan vantlângin an ei pui pha ta lova, an ram a ei chhiat man niawm takin a leituin a manchuang cheng-hnih lal hnenah a pe thin a, chu chu "Sekawt hawn man" an ti a. Mipui tân a hnawk lem lo.

(f) **Khuai chhiah** : Lal ram thenklatah chuan kham khuai a kai a, an lâk hian lal chu kal ve anga ngaiin chan khat an hawn sak thin a, an khua a miten an lâk pawhin lal chuan chan khat a lo chang ve zel a, chu chu khuai chhiah an lo ti a, khuai hi a van em avangin mipui tan a hnawk vâk lo.

Tin, dai vel theikungte hi hmin hman lova lawh zawh ták mai emaw, lo kit mai leh lo thlák mai mai te hi an awm ta mai thin a, chutiang thi tē tak tē-ah pawh humbalh tura lal inrawhte a lo tui chang a lo awm a, betiang thilte pawh zalenna daltu ang hial a ngaih theih mai zawngin a lo inher chhuak thei thin a, a tirah chuan mipui duhzawng atanga lo chhuak deuh vek an ni, a tawpa phunna a lo chhuak leh thei thin pawh hi a mak lem lo ve.

Khawvel chanchin kan chhiarin chhiah thu ah hian Mizote hi a zangkhai pawl tak kan ni. Kan late hi an lo rit lo hlein a lang.

Atira lal nih man leh chhiah lam lal chan tur awm haub lo atang'n chhiah chi hrang hrang a lo chhuah theihna tak hi mipui remthna thui tak a awm vang a ni lo thei lova; chuvang'n Mizote hi lal tan chuan awp nuam tak mai kan ni tih a tihlan hle loh pawhin kan late hian mipui thunun dan tawk an thiam hle zawng a ni ngei mai a. Chhiah lo pung zelte hian lal an lal zual deuh deuh zel a ni tib a tilang chang ni lova a awp thiam tawkin a klua leh tu te chu hmelm lakah te pawh a hum zo tawk bawh a ni tih a lang bawh a ni. Tiau thlang awm hmun an han ngheh tak tak hnu plei kha chuan an lal hle a, an khua leh tui an vawng hneh em em n, inthununna tha zawk nau-pan lai atanga zir pah fawm zelin Sailo late chu an chak ta hle a ni. Tlawng lui thlang lam an kai thla duak tawh hnu kha, chak tawka inthun chhak nawr an lo inzuam leh ta a. Champhai thlengin Paihte lo thei thla ve tur dangin an nawr chho leh a, chhim chhak lamahte pawh Khawchhak Tuipui rei thlengin, chhim lal lam pawhin an hma zawn chu an chelh reng thei bawh a. Thlang lamah lah anmahni unau bul tak Zahmuaka chhungkua ni ve bawh Zadeng, Palian, Chenkual leh Thangluah hote kha an titlawm vek bawh a. An khua leh tu te pawhin ropui an inti ve em em in nuam an ti hle a ni; chunglai hla—

Lal lai lal lai e, keimahni lal lai a e,

Kan huanah sang chuang an awm lo,

Van zawl chung turni lo chu,

tih hla te hi ban chhui Chiang Ila, Khang hun nen kha chuan inhmeh

êm êm a ni. Heti khawpa an lo ropui tak hnu chuan chhiah lam leh thilpêk lam chu pung lo thei pawh a ni lo reng a ni. Mipuite pawh hian an lal te hi an chhuang ve em em a, sa ei puar sela, zurui sela, "kan lal te zarab ka rui ta, kan lal te zaran ka tlai ngei mai" t'h hi an tawng kau chheh a ni a; heti taka an khua leh tui te nena inhriat thiamna an neih theih leh hmelma lakah pawh an lo chak tak hlo avang hian Sailo ho hian lal n'h an thiam hle tih loh rual a ni lo.

Kan Mizo lal, Sailo lalte lal dan hmang hi ham thlir chiang ila, lalna tawp ch'n nei lovin an nawm maktan an lal a, ham fng hoten lal dan ch. hrang hrang hming an lo sak absolute monarchy te, despot an tih te leh tyrant an tih te hi a vu h theih vek a ni, kan ti thei awm e.

Hotu mumal lo nei tawh mang lo atanga h'u rawn hruai khawm leh the tu leh hnam dang ten tih tiau leh tih mang the h mai dinhmun a awm chhak leh thlang chhim leh hmar zawng. lo lian leh thei dnhmun a rawn hlangkai leh theitu an ni a, an inh ethiamin an lo inzah thiam hle a, an phut apiang mipuite an phal the zel a. Ram chu "Kan ram, kan fate thlenga rochun tur" an ti a, khawchhunga mite chu "Ka khua leh tui te" an lo ti a, an ta liau lau ang an chei a. Anmahni rorelpui leh rawn turin upa an nei a, an khua leh tui zinga an duh duh leh an duhsak sak anmahni an thlung mai a, chungte thu rawn chu an duh leh an zawm a, an duh loh leh an zawm lo thei a. Lo tha nei a buh chhung tam bik tur te an duh tawh tawh chhungruah zinga mi an ruat mai a ni. Mipuiin duhzawng mi saw na an nei lo. An pem san theih hi an hmanraw ne.h chhun ni chauhvan a tang h'i.

Thlir dan pakhat atanga thlir leh thung chuan thuneihna tawp ch'in nei lova an laina pawh chu chhu' gkaw pa ber thuneihna ang a ni ve leh thung a ni. A khua leh tui te thatna tur thlir zelin, pain a fate chung a ro a rel angin a rel a ni.

Chutianga lal dan chin tawk awm lova lal mah nisela lal sual lutuk tek sawi tur an tam lo hle mai. Han sawi tur ting chu an awm zauh zauh bawk a, a tlangpuiin an tha viau a ni. Mizote hi khang hun tina lam ata tawh kha in leh lo nghet nei lova khaw tha kai lawr a, insawn insawn thin kan nih avang khun mimel tupawh hi eng hunah pawh duh duh a insawn thei an ni tho va, an lal kha an chungah tha tawk lova an hriat phawt chuan an doh duhna khuaah an pem thei tlat ma; lal tupawh an khua ten an pem san chuan an lal thei lo a nih mai avang'n lal tan khua leh tui te chungah chhiat lutuk theih a ni b k lova an inkamki tawn tlat a ni. Hctianga pem san theih hi mipui hmanraw ne.chchun a ni mai a, mahsela l manraw pawimawh tak a ni ve a ni. Vailen hnua mitep in leh lo nghet neih an lo chak tawh hnu leh mi kan lo pun tawh hnu a, duh duh a pemna khua te a lo harsat tak hnu, mitep hnu erch hnu kha chuan thil a lo danglam ta reng a, lal huatna a lo lan talh talh a ni.

Vailen dawn vel lai te kha chuan Sailo hi an lal tawh em em a; an khua mi hausa deuh te sum it vanga an sualna zawng a, sual vak lo pawh sual anga ngaih a, an neih zawng zawng chhu sak tak mai te pawh ching an lo awm ta a, chu chu "ram" an ti e. Heng thil avang hnu mipui an thlamuang lova, chhak leh thlabg indo reh hlim hlait kha, mipui an Vanphunga khuaah mipui lung h lohna a lo chhuak ta a. Mipui an tangruat a, an lal an ban a, th ngthu nung an ken tr

a, ta'kuangah tui an bun a, an hawlh leh tir a, "Ee thngthu nung tua chiah mih ang thak huan kan lalna hi nut tawh se" tan an chham tir a. Vûta thlah chhim chhak lamah a darh ta zel a, chhim lal te pawh a kangkai a, chu chu "Lal sawi" an lo ti a, lal tam fe an bâng hman a ni. Varpunga chuan tlawm a ngai a, Lianpnunga, Lungtan lal Suakpuilala fapa a zuk pun ta a. Hinawngkawn-ho chuan mau an lo kham a, a han kan a, pakhatin silai a hmet per a, a tlawh ti mai si a. Tumah an che ngam ta lova, a um darh ta vek a. Chuta tang chuan lal chu an lal tan leh ta a. Hei chauh hi Mizo chanchin a lal laka mipui helua kan hriat chu a ni.

British-in min awp hnu khan Ind a ram deng a awp ang n min awp lova. Kan lal te kha chu an lal ngatin tualehhungah chuan an lal reng a, an lo leh ram pawn lam an va run leh tualthah te kha an khap chuh a. Mahsela lal lian aian lal té tak té tam tak chung a ro el a nuam zawk dawn tih an hriat avangin lal fapa ho tâng changlo tur te kha lalna tur tâng a thawl lu deuh apiangah an pe ta chham mai a. Sawrkar lo bel hmasa Mizo rahsi thenkhatte pawh lal ang deuh thaw in vai ram dep ramnuai enkawl tur ang chin lotu n'ha an pe a, "Headman" an vuah a. Het a lal tam tak leh lal ang reng te an lo awm tak tchuh avang huan sawrkar tan chuan rorel a awlsam ta em em a ni. Mizo lal te chu anmahni kh w chlûngah an lal ngatin an lal reng kan ti chungin tunhma angin indo leh inrun a awm tak loh avangin lal te khan khua leh tui zâra awm niin an inhre thei ta mang lova, sawrkar zâra lal an nih hi a lo lun chin tawh em avangin sawrkar an tlawn chu an dub tâwk mai a, khua leh tui lakah chuan an lal a lo na tan ta zawk mah a ni.

Sawrkar'n kuli a han phut a, lei man a han siam a, lal chuan rethel zual bik leh duhsak zualte chu leiman leh kuli awl thehna a lo nei a, chumi lei man aiah chuan kuli awl hi a hlo a, kuli awl beiseiin m fel deuh deuh khan lal laka tlak thum an tum a. Chhungrual buh bal la thei deuhthei khan an thawhtheihna in lal an tlawn a, chutiang antiansiakna hr'sel lo tak avang chuan lal chu anmahni tawkah chuan tun hma ai chuan te zawk mahsela an lal ta em em zawk a ni. Tlang-a, tun hma a mi hnuaibnung berte chauh lo chuan an duh ngai loh te kha mifel tha tha chanvo a lo ni zo ta a, thil kalhmang a dang ta hle mai. Tun hma augin mi neih chhuh mai mai leh ram phalna nei tawh lo mahsela, a mi duh loh zawng leh anmahni tlawn ve lo te chu lal khan hnawhchhuah theihna a la nei reng a, hnawhchhuah ri hi a lang ta zauh zauh mai a, hnawhchhuah hlauvin mipui an che ngam tawh baw lo. Pem mahsela lal dangte pawh khatiang tho vek mai sawrkar zara lal vek kha an lo ni tawh si a, an ek cheh thut ta tlawk tlawk mai a ni. M'zo Union lo chhuah tirh laia mipu te lawm-za leh lal ban an duh em em zia pawh kha tha lem kher lo mahsela thil mak a ni lem lo. Pem turte chu mipui retheihna chhuahlama siam-in an buh neih zawng zawng kha an hawih bung thei a, chu chu a chanvo kha tlawm lutukin buh neilo te a lei lu h . tir thei t hna a ni a; an in leh lo leh huan kha eng anga tha pawh ni sela lal ta a ni ta mai a, pem pawh thil harsa tak a ni ta tho a ni. Hetia inhnawhchhuah mai mai a; in leh lo chan vek hi a hrehawm lutuk avangin M zorama Sawrkar Pu A. R. H. Macdonald-a bial aiah koh khawm'n a beng in thil a, anin Mizo lal ten an khuate an duh duh a hnawhchhuah thehna kha a tih tawp sak ta a nih kha.

Mizo hnah thlâk ho hi lehkhâ ziaik nei lo hnam kan lo nih avâng hian thusawi chhâwn hi kan inrghahna a ni mai lo thei lova, thusawi chhawn rinawm taka kan briat danah chuan Sisanga chuan fapa pahnih Ngeknghuka leh Bawklua a nei a; a upa zâwk Ngeknghuka chu Paihte lai thlahtu a ni a, chuvangin Paihte lam lai te chu a upa zawk zel hi rokhawmtu an ni ta zel a. Tin, a naupang zawk Bawklua chu Sailo thlahtu hi a ni a, chuvangin Sailo ho ve thung chu a naupang zawk zel hi rokhawmtu an ni thin a ni. Mahsela thlang tlâk hlim lai vel kha chuan ram a la thâwl êm êm a, fa upa te chu khaw thar siam a inzar darb a thul avangin an indang thuai thuai thin a. Hmelma laka invênnaah pawh fa upa zawk te chu thil kalhmang hre zawk leh sing leh fel zawk an lo nih deuh thin avangin an pate aiawhtu zawk nâwm te pawhin a lang thei thin a. British in ro an rawn rel hnu phei kha chuan anni khu fa upa berin lalna chang thin an lo nih baw si avangin Mizo lai te pawh an fapa upa ber zel kha lalna thu-ah chuan ra aiawhtu ni turin an siam sak deuh ta ber niin a lang thei. Pa so, sum leh pai lam thu-ah erawh chuan fatlum zel kha pa rokhawmtu a gah an la rawn pawm sak tho a ni.

Mizo lai, Sailo lalte hi hetia Sâp hovin an tih pun tak chiam hnu, an lai tawp dâwn lam kha chuan lai zathum aia tam zawk mah an tawm tawh a. An lo tam tak êm avang leh an roelna huam chungte a lo zim a, khua te a lo têt tak avangin mipui chan an chang ve a, sawrkar tan an lo zahawm lovin awp an lo nuam ta hle a. An lalna te kha Governor hmingin Bawrhâpin an ban theih mai an lo nih avang leh lai nih kha a la nawm tho si avangin ban an hlau ru theuh mai a, an khua ten anni kha an lo hlau leh baw si a. Khatiang

ais' sawrkar tana rorel awlsam tur zawnng khan siam chawp thei dawn pawh ni ila siam a har hle awm e. British sawrkar khan ram hei tiat si hi Bawrsap leh an hote (staff) tlemte nen Police pawh hmang lovin C. I. tlemte nen senso awm mang lovin Mizoram pum hi an lo awp thei a ni.

Mizo lai te hi British-in min rawn awp tan tirh khan an khawtlang rorelna a inrawh lo tur leh kan ram pawn lam Cachar leh ram dangte nena kan intihbuai lohna veng tur chauhvva insawi in thui tak chu inrawh lo tih mahsela an inrawh thuk deuh tial tial a, rorelnaah chuan lai chuan upa amah puitu ama ruat a nei a, dan naranin chung mite chu zu leh pa leh pi leh pu atanga lai rawng lo baw tawh te ho an ni ber a, mifel deuh leh chhung rual inlek kawh zo deuh te pawh an ruat thar thei bawg thin. Lai upa awm zat hi bituk a awm lova, mahsela kuli awi chakna avangin min an lo duhin lai te khan an lo dah tam tulh tulh a; pikhua a lo rei deuh deuh chuan Bawrsap N. E. Parry khan upa awm zat tur dan bi a lo tuk ta hial a. Sawrkar pawhin kan ram chhunga ro an rei danah hma an rawn sawn lut ta hret hret nei a ni.

Rorelna lamah hian Mizo lai te rorelna hi maw hle thinin anmahni leh an upate chuan laichin leh thin thei tan bik lo neih chang chu awm ve zeh thin mahsela, a uangpui thirin an rorelte chu a lai thei an kenglawh rang thei em em thin a ni. Hnam fang zawkte tih an rorelte ho tin dan India pawhin a hman zel hi chu a sawi a sawi chuan thei nasa hle zawkin lang mahsela, Mizo lai te rorelna chi hman ran chuan nasa takin a dik zawkin a rang zawk daih a ni.

rtirna han siam ila,— Nula zen hi kan hnam dan chuan chawi
 sih a ni a, zânin angah hian tlangvâl pakhatin nula lo zen sela, lo
 in ta sela, a tûk zingah chuan lal leh upa te chuan tlangvâl nula
 utu kha an chawitir hman fo a ni. A ni lo napui chu chawitir an
 ât hle ang. Kan lal te bân hnuah pawh nula zen chu chawi theih
 u la ni tho mahsela kan tunlai rorelnaah chuan chawitir khawpin
 n sawi zo awm love. Hretu an awm em ? tih te leh thil dang dang-
 an han kal kual ang a, hun reife a duh dawn a. Chuti hrepa thu-
 lai neih ai chuan an ngawi bo duh hial thin a ni ngei ang, nula zen
 ubuai hi a tlem ta hle mai.

Rukruk te hi man chhuah loh a pilbo phei chu a awm lo tawp phei
 u a ni bik haub lo na a, a tlangpui thu-ah kan lal te hun lai chuan
 ng takin an man chhuakin, rang tak bawkin an hrem thei fo a ni.
 unlai rorelnaah chuan misual tam takin hremna an pumpelh a, thil
 sual lo tisuala puh te hian hrem an tuar tlat zawk fo thin a ni tih
 an hmuh te hian kan Mizo lal te ho ro lo rel dan kha a aia tha
 wk khawvelah hian a awm lo hial ang e tih palh awl a ni.

Hremna lian ber chu thihna a ni a, tual thattu chu thah ve thung
 ir a ni a, Mizo danin a phal a, mahsela lal ni lovin, a thi a te
 chung khan phuba an lak phal a ni tihna mai phei chu a ni. Miin
 il sutpui a vawn hmana lalin a lo hum duh chuan thah a thiang tawh
 ova, mahsela lal bawiah a lut kumkhua ta a ni. Chumi bakah hremna
 an ber chu Se chawi a ni. Thil tihual len dan ang zelin Lal leh upa
 e chuan lei an chawitir thei a, Sial chu Rs 40/- anga ngaih a ni a,

sia' sawrkar tana rorel awisam tur zāwng khan siam chawp thei dawn pawh ni hla siam a har hle awm e. British sawrkar khan ram he; tiat si hi Bawrh sap leh an hote (staff) tlemte nen Police pawh hmang lovin C. I. tlemte nen senso awm mang lovin Mizoram pum hi an lo awp thei a ni.

Mizo lai te hi British-in min rawn awp tan tirh khan an khawtlāng rorelna a inrawh lo tur leh kan ram pawn lam Cachar leh ram dangte nena kan intibual lohna veng tur chauhvā insawi in thui tak chu inrawh lo rih mahsela an inrawh thuk deuh tial tial a, rorelnaah chuan lai chuan upa amah puitu ama ruat a nei a, dan naranin chung mite chu ru leh pa leh pi leh pu atanga lai rawng lo baw tawh te ho an ni ber a, mifel deuh leh chhung ruat inlek kawh zo deuh te pawh an ruat thar thei bawq thin. Lai upa awm zat hi bituk a awm lova, mahsela kuli awi chakna avangin min an lo duhin lai te khan an lo dah tam tuh tuh a; pikhua a lo rei deuh deuh chuan Bawrh sap N. E. Parry khan upa awm zat tur dan bi a lo tuk ta hial a. Sawrkar pawhin kan ram chhunga ro an rei danah hma an rawn sawn lut ta hret hret zel a ni.

Rorelna lamah hian Mizo lai te rorelna hi mawh hle thinin anmahni leh an upate chuan laichin leh thian tha tan bik lo neih chang chu awm ve zauh thin mahsela, a dangpui thlirin an rorelte chu a lai tha in an dangkawh rang tha thei em em thin a ni. Hnam fing zawkte tih dan British ho tin dan India pawhin a hman zel hi chu a sawi a hman chuan ru hman hi zawkin lang mahsela, Mizo lai te rorelna ch hman tan chuan nasa takin a dik zawkin a rang zawk daih a ni.

Entirna han siam ila,— Nula zen hi kan hnam dan chuan chawi theih a ni a, zânin angah hian tlangvâl pakhatin nula lo zen sela, lo man ta sela, a tûk zingah chuan lal leh upa te chuan tlangvâl nula zentu kha an chawitir hman fo a ni. A ni lo napui chu chawitir an khât hle ang. Kan lal te bân hnuah pawh nula zen chu chawi theih chu la ni tho mahsela kan tunlai rorelnaah chuan clawitir khawpin kan sawi zo awm love. Hretu an awm em ? tih te leh thil dang dang-ah an han kal kual ang a, hun reife a duh dawn a. Chuti hrepa thubuai neih ai chuan an ngawi bo duh hial thin a ni ngei ang, nula zen thubuai hi a tlem ta hle mai.

Rukruk te hi man chhuah loh a pilbo phei chu a awm lo tawp phei chu a ni bik hauh lo na a, a tlangpui thu-ah kan lal te hun lai chuan rang takin an man chhuakin, rang tak bawkin an hrem thei fo a ni. Tunlai rorelnaah chuan misual tam takin hremna an pumpelh a, thil tisual lo tisuala puh te hian hrem an tuar tlat zawk fo thin a ni tih han hmuh te hian kan Mizo lal te ho ro lo rel dan kha a aia tha zawk khawvelah hian a awm lo hial ang e tih palh awl a ni.

Hremna lian ber chu thihna a ni a, tual thattu chu thah ve thung tur a ni a, Mizo danin a phal a, mahsela lal ni lovin, a thi a te chhung khan phuba an lak phal a ni tihna mai phei chu a ni. Miin lal sutpui a vawn hmana lalin a lo hum duh chuan thah a thiang tawh lova, mahsela lal bawiah a lut kumkhua ta a ni. Chumi bakah hremna lian ber chu Se chawi a ni. Thil tihsual len dan ang zelin Lal leh upa te chuan lei an chawitir thei a, Sial chu Rs 40/- anga ngaih a ni a;

chumi aia thu tenau zawk chu a aia tlem pawh athu a thuin an chaw
 sir thin. Hremia hniam ber chu "Suk chin" an ti a, chenghat an
 chawtir thin. ei hi lei chawi anga ngaih theih ve si ngaihdamna ang
 deuh a ni. Salam an chawi tel ve lo. Miin lei a chawi bakah lal leh
 upa ei tur "Salam" an chawi tel ngei ngei tur a ni. Salam chu sa-lam
 tih takah vawkpui an chawi a ni, roreltute chuan an man luih sak mai
 thin a, khang lai khan vawkpui hi chengnga man vela ngaih a nih
 avangin vawkpui nei lo chuan chengnga an chaw thin a. Tun hnua
 vawkpui chengnga aia a la tlawm lai khan in chengnga an phut zawk
 thin a, chutih avang chuan vawkpui chengnga aia a lo to tak hnu
 pawh khan chengnga tho an chaw ta zawk zel a, chuvang chuan sa-
 lam hi chengnga chaw t.hna anga ngaih a lo ni ta ber a ni. Sawn
 thlak te pawh hi tualthat tluk dawn hiala ngaiin sial chawina a ngaih
 thuchhe hian ber pawl a ngaih a lo ni a, chunglai chuan tangka a van
 em avangin Rs 40/- han tih te hi chu lei chaw hian ber a lo ni mai a,
 tuniala sawn man Rs 40/- han tih ngawt nen hi chuan a awmzia a
 dang em em a ni.

Thubuai neitu hian a mangan thu lal leh upa hnen a thlen hian rorel-
 tu tihbui man ang deuhin "Dawvan kaina" an ti a, zu bel khat an pu
 hat thin a. Nei zo lo deuh te phei chu pu ngei tura tih luih phei
 chu a ni lom lo. Matsela mi'n an ti hrām thin. Pathian thudawh kan
 la nih tak hnu crawh hi chuan lal te chu zu in lo mi an lo ni ta
 hnu a, dawvan kaina hi a lo reh ta a, a thlaktu pawh a awm hran
 chaw lo. A thiam loh chang zawkin Salam an chaw kha rorel man
 a ber mai a ni. Thubuai an chalem phei chuan lal tihbeh man
 a awm chuang lova, thu a tawp hau ringawt mai a ni.

Sakhaw lam thlah hian lal hi an khawehhungah sakhaw lam hotu lu ber a ni a, khawlang Pathian bak hun Chapchar Kut pawh hian Ralte Vawk talh ni a awm a, Lusei Vawk talh ni a awm hian leh a, Ralte chuan puithiam hian anmahni pul bak ngat an nei a ni. (Damlohna inthawina lamch chuan puithiam tupawh mehni duh duh an hman thei.) Lusei puithiam chu "Lal Sadawt" an ti a, lalin puithiam a ruatte an ni thin. Chutia vawk an han talh chu Sadawt chuan sadawt tih takah vawk nakah hian mau zum hian a vit thin a, sakhaw bakna chu sadawtin a v h zel a ngai miao a ni. Mzote hian salte, vawkte hi a thlawn mai chuan an talh ngai lova, sakhaw pul zel an talh thin. Sal er v h chu a len deuh avangin se sei seipui hian a nakah an chhun chhin a, chu chu sechhun tih lo chhuhna bal a ni.

Kawngpu sal hi khawlang tana buh leh bal leh sakh lam kawnga malsawmna dina pui ber a ni a, Chapchar Kut tan dawn hian an nei thin. Puithiam leh a thianta chu kawngpui siam tur hian lal in atangin an chhuak a, an va siam zawhin lal in bawkah an kir leh a, lal kawngkhar an kik a, anmahni hming tak sawi lovin hming tha deuh deuh an inchhal thin. Kawngpui siam atanga Nghalchang emaw Savawm emaw sahrang lu lut hmasa ber chu an hrilh thin. ("Hrilh" tih chu awm ni kham tihna a ni.) Sakei lu a lo luh hmasak chuan kawngpui an siam nawn leh thin.

Thlang tlak tih atangin Sailo lal khua leh tui hi Lusei leh Ralte inkawp an ni a, rorelna lam thu-ahte chuan Lal chuan Ralte upa nei zah thin mahsela, khawlang huapa mi zawng zawng tana malsawmna dina kawngpui siam th lohah chuan sakhaw lam thlah Ralte sakhaw

lu a ni ve lo.

Vantlang nun (Social life)-ah pawh hian lal dinhmun hi a paw.mawh em emia, chanve paw.mawh tak an chang a ni. Mizo nun kawagro su deuhah phawt chuan zu leh sa hi a tel zel a ni mai a, mahsela thalaite chuan a nazawngin an in lem lo. Ram chhuak sela an lo hawn a in tur zu an ring lawk thin a, rammu sela chuti bawk; lo zawh dawh te hian zu lawm an sa thin a, an thiante nen lo zawh nun hlm takin an in khawm thin. Kut ni te, chawngchen te leh khuangchaw laite hi thalai zu in ve theih hun a ni thin. Heng thalaite hian lal telna awm hun a lal a lo tel a, tlangval taima zu a han tawh emaw, a leh emaw chu a dawngtu tlangval tan chuan a ropui em em thin.

Zu han in hian pa neinung deuhthe chuan zu an han pu a, a n h loh leh an han lei a, kha zu kha an han put tawh kha chuan lal kha a lai leh ber a, zu siamtun an han siam zo va, dawnkawn atanga an nan siek chhuah lo tla hmasa ber chu lai an han pe a, chu chu 'chuk phawk' an ti a, lai chuan no puin a han in a, chumi zawhah chuan vantlang tan chuan hailawn nov.n an sem ta thin a ni. Zu intu an tam vak loh chuan lai chuan a in puiten nopui theuhva an in theih nan an vain a zawk kual thei bawk. Rammu hawng leh ramchhuak hawngte zu in phawngah lalin a in zawha tlangval taima a han tawk chu alawm Nampian apaiten V. C. an ngaihhlut tluka hlu chu.

Minaw dan thu ah lokal ve thung la, Mizote chenna ram hi tlang ram a ni a, lellet a awm ve loh avangin khaw lian deuh tan chuan

lo neih tur awm loh lun a lo awm thin a, chuvang n khaw hmun ngai a awm reng lovin an kai sawn an kai sawn thin a ni. Khaw thar an kai hian lal in chu a lai hmun tha deuhvah an sak sak a; chumi zawhah vantlang in hmun an sem ta thin a. Chutiang bawkin lo neih a han hun a, lo an han sem leh a, lai khan chhahhlawh tam tak 'vanlung cheng' an tih thin hi a neih avang n lo duh lai ber a han thlang a, a dawtah chuan a upa min berten an duh lai an han pawm leh a, chumi zawhah chuan "Ram hual" an thho khan pawtlaka buh phur nga emaw, a aia tam emaw chung tur n lo an han pawm velh thlung a; chumi zawhah chuan lal upa dargte leh lal misa hoten an pawm leh a. Hengho hi "zalen" an tih berte chuan ni a. Chumi zawhah lal upa pawh ni lem lo lal duhsak b k buh kh bal nei thei deuh, lalin duh hun huna an neih a zen ngam tur ho khan an pawm leh a, chungho chu "hau-tla" an ti leh a ni.

Khaw tam takah chuan lal lo zawn anga fa thang pawh chung lo Ramhual aia lal an siam lova, lal dawtah chuan ramhual chhungruah buh chung tam ngam leh lal zin vei vah chang pawha hrui thei mi tur hi an lal ber a. Lal upate tam tak chu chhungruah tak pawh an ni kher lova, Ramhual dawtah lo an thlang a ni. Khaw thenkhatah chuan Hautla hi an awm hrang lem lova, Zalen tih hian a huam ngah mai bawkin. In hmun lo ramah hian lal han thu an nei em em thin. Mamawhina leh loh thei loh na avarga lo inher chhuak mah nisela, lal hote hi hmelmah lakah humhmtu an lo n h tak loh hnu kha chuan lo duhthlang thei b k an awnte hi mipui chuan hnawh an tih hun a lo inher chhuak leh ta a ni.

Lal leh a khua-leh-tui te chanchin kan la saw lo'i pawimawh ber ni
 hlii a lang si chu khawlang ven h'mna (defence) lama lal d'nhmun hi a
 ni. Venhima kan tihin anmahni rawn runtuturte lokilin an lo inveng
 a'ni ngawt lova, hlim tak leh nuam taka an awm the h nan an vela
 h'ma dang anmahni la rawn ti hrehawn thoitu turte chu beih hma-
 sak'ph. w r n wh a lo ngat th'in; chu chu indona a ni mai a. Khang
 lah kh'a s'rk' lian tu hnuaiah mah an la a'v n loh aving n khawin,
 h'mim tin khu independent sawrkar an ni vek mai a; lal zawng zewng
 kha Kump nu tluk an ni vek mai thei baw k a. An duh hun huna indo
 maw the a'v n nih h'awm avangin khawlang venhimna lampang hi th'l
 pawimawh ber a n lo thei lova, th'l dang chu a dawt leh an ni vek
 mai a ni.

Lal hi s'p'i lamah pawh hotu ber (Supreme Commander) a ni a,
 rammutna pawimawhah chuan anmahni ngei pawh an kal ve th'in.
 Chuan leh Hmar indo lai piwhin Vanhnuailiana, hmar chhak lal hian
 ber induh pawh Vakul chang thluh rum'n a tlanchhia t'h thu a awm
 a. Tuna Manipur ram lo ni ta lama an va rammut pawhin amah Van-
 hnuailiana ngei a tel a. Churrachandpur hmar lam daih Tuibangpui
 (Loktak D'I) kam thlang lam, tuna Moirang khaw hmunah sawn baw k
 an khawh tawh a ni.

Mi zo raldo m' z'ngah hian hnam dang t'h din anga hotu nihna a
 lai ka th'h leh invuth reng a awm lo. Rai an va beihnaah hian
 th'el thei leh tluk loh hi an lo lang mai a, a rai rel thiam chu an
 lo lang mai a. Mi naran a'in an lo sang a, tluk loh an a en an hl. wh

Mizo lal sipaite chu Israel lal sipai neih dan khuan hlo thlawh hunah mahni lo theuh an thlo mai a; ral beih a lo hun chuan mahni ralthuam neih silai te, fei te, phaw te leh chem te an chhuahpui maiin ram mut dâwn te hian mahni in atangin mahni buhfai, puanthuah leh an ralthuam neih zâwng an chhuahpui mai a ni. Chuvang'in lal chuan silai neite kha chu a duhsak êm êm a. Lalsavunga Hlmen awm lai pawhin ram tha mual kha silai neite tân an theh bik a, tun thlengin 'silai mual' hming a la put phah ta reng a ni. An hlawh leh an tangkapui ropui ber chu an rammut haw huna râi lute an lam a, zu an han in a, nula tha thate an thut thup laia lalin tumpâng ki vial eng kulh mai a zu a han tawk a "huai no" an han dawm kha a ni. Hemi hlawh tur hian chhuah vahna aplangh thih ngamin tlangvâl tawh phawt chuan engkim an huamin, an bei peih vek thin a ni.

Hetia ral muan lai t'h tur awm tak tak lova englai pawha hmelmata-tena rawn run thut theh mai an nih reng avang hian tlangvâl te hi an hlu êm êm a, lal pawh hian a ngam lo der reng a, lal in a pawisak êm avangin tu tân mah tlangvâl tlangruai chu ngam mi an ni lova; khawtlâng pawimawh engkimah kut ke ber an nih avang hian vantlâng tan hlei hlei an hlu a ni. Hetia tlangvâl an pawmawh avang hian leh englai pawh a duh thut thut an nih avang hian an riak khawmna tur in "Zawlbâk" an lo nei thin a, tah chuan zin riaka thangbo tih chauh lo chu tlangvâl zawng zawng an riak khawm thin. Thim hlamah hian chuan tlangval chauh ni lo, pa hote pawh thin kawm tur awm a ber a ni bawk a, an chhuak deuh vek thin a. Chanchin inhriat tawna tha tak a ni mai a, tunlaia vantlâng inkhawm tura tlangau fo ang hi a ngai lova thil remchang tak a ni nghe nghe.

Zawlbâk hi zana chhuahkhawmna ber a nih avangin a t'h enna tur leh mei lum tur hi thil pawimawh tak buaipui tham tak a ni a. Tlangvalte chu chhuna hnathawk vek mi an nih vek si avangin engemaw chang tih lovah chuan thingtuah tur han fawm hman chi an ni si lova, chuvang chuan naupang kum 10 chin chunglam a pu tling lo leh ei

zawnge la ni lo chin hian nitin thingnawi an fawmin, tlai nitlak dawn-
 gh Zawibuk thingnawi bawmah an keuh tur a ni a. Naupang tam dan
 awmin an thingnawi keuh chu a tamin a tlem mai a ni. Thingnawi hi
 thingtang ro, tawng vel zet a sei, kilh aia hian tel hi a ni a, a tlang-
 pulin naupang fawm khat chu a te deuh blek a, upa deuh fawm khat
 chu a hian deuh blek zel a ni. Naupangte thingnawi keuh dan hman
 leh an hotu insiam dan kawng hi fel taka siam a ni ?, dan naranin
 polting an inrawh meuh lova, naupang leh naupang kha thu inawh
 dan awmze nei tak, khirh fe, maw tak ang reng si a lo inenkawl
 ohho an nih avangin Zawibuka tlangval awm khawnte pawh chu dan
 khirh bur zam ngai lovin, awmze nei tak, zalen hie si, kawng lehlama
 thir chuan khirh hie sin him takin an awm ho thei thin a ni. Zaw-
 ibuka tlangval za tina awm ho dual dual z ngah chuan inahau leh in-
 hial busina leh insual lam ri hi a awm ngai reng reng lo kan ti thei
 ang. A awm khat hie kan ti zawk dawn emaw ni. Chutianga lo seilian
 an nih avangin sipai an nihna lamah te pawh hnam fing zawkte ang-
 in zina leh hotu inchhawng ruat fel bik awm chiah mah suh sela an
 va rammutnaahthe chuan an va kal luang thei hie thin a ni. Aia upa
 zawkte leh aia remhre zawkte thu inawh theihna kha a sang em em a ni.

Ram chhuahnaah emaw, rammutnaah emaw, a nih loh leh luipui
 dungah sangha bei turin emaw a za telin chhuak sela "chu mi kha mi
 tur a tel ang" tih bik awm haub lovin a upa deuha khan thil chin-
 thang hie awm deuhthe tawngna tur hun kian fel zelin ro tha fe hi rang
 takin han phar leh vote lak awm si lo hian an rel thei thuai ihin a ni.
 Heng vantlang rorelna ang chiah hian i al chu inrawh lo hlein, nau-
 pang thingnawi fawm inho khawm danah te, tlangvalho zawibuk ro in-
 rawh hianpui lo hlein; zawibuk ngei pawh chu tlawh zen zen lo
 inrawh, heng mahala ro inrelho (autonomous bodies) te hi tha taka
 inrawh theihna turin tha takin a lo uap reng thin a; tal tha leh
 inrawh theihna chuan tlangval an tha'n naupang pawh an tha zel a ni.
 Heng hian tlangval awmze nei lova ina lo awmte pawh hian
 inrawh thei an hian theuh va, "Vawin chu i dam nango"

han tih mai pawh hrehawm an ti thei em em a ni.

Mizo late'n dan an lekkawh dan lam thu lo thlur leh ila. Thlang-tlak tih khan Selesih khuaah Pu Kawlha bovin Sailo lal zawng zawng an awm khâwm tih kha kan sawi tawh a a ropui hle a, a chanchin han sawi pawh hian Selesih an ti mai ngai lova, "Selesangsarih" an ti deuh kher thin. Hemi Selesih-ah hian la indang darh leh tur an n'h inhrerengin dân tlângpui tha tak tak an zam a, an inthen darh hnu pawha dân khat an vawn tlan zêl theih nan man leh mual thute thleng-in an siam a. He dân hi Mosia dân tluk hiala pawimawh a lo ni ta a; kan late pawhin an kengkawh tha thiam viau a ni ang, tun thleng hian kan ram dung leh vangah hian dân tlângpui inang kan la hmang thei thap a ni. An kengkawh thiam a ni tih a lanna pakhat chu a hmangtute pñu tawh awm zel enin kan dân hi zahpuiawmna reng a awm lo va, a mawi em em a ni. Mizoram leh hnam hmangaihtu ni bera kan ngaih Pu Macdonald Sâp pawh khan "In dân hi hnam dang-te thlirin tha famkim mah sub sela, in hnamin rei tak in lo hman tawh, nangmahni rem thlapa lo inher chhuak a ni a, in theihtawpa ven h'm in tum a pawimawh a ni. A tha lo lai ni awma in hriatte pawh hi han thlâk ta ula, in hnam dân tha engemaw lai tihchhiat a lo nei thei reng mai thei a ni. Mizo dân thu-ah hian Pu Kawlha chungah lâwmthu kan ba nasa êm êm a ni.

Kan hnam dân thenkhatte chu han thlir chhin ila, Uire thu-ah te pawh hian a hremna chu a na lo hlcnaa, an bungrua la thei lo vin, pasal in ațangin ruakin an chhuak tur a ni chauh mai a. Chu chuan a tihmingchhe tawh thei viau a ni ngei ang, Mizo zingah hian uirê an vâng em em a; vai-len hnu-a Sawrkar bnathawk Mizo zingah hian Mizo dân ațanga intizalen an tam tan a, Miblim kal sualho zingah a tam deuh ta bawh nen. A tlângpuiin khawvela uire ching lo ber hnam kan niin a lang. "Uire puang lo chû Sakeiin a seh thin" tih thu ngawt pawh hian uire a tihnep ve theihna lai a awm bawh a ni.

Bôtrâk the-ahle pawh ni lênga fehshan pawhin, fehshan tih hriat nan
kawngkharah suk emaw thingfâk emaw an tung mai a, thil bo leh rûk
rûk a vâng hle a ni. Haam dang nena kan inchiaphiah hnu hian Mi-
na ngah pawhin an lo ching ta zâwk mai pawh a ni.

Inahh nia man leh mual pawh hi inbrahna tak tak a ni lo tih kan
hriat a, a tha hle a ni. Vaihote'n tangka tam tak sênga pasal an zawng
a ni chuan a zangkhal zâwk êm êm a. Man tang pheh hi chu chêng
hriat hle fêk sênga unau inzawna tha tak mai a lo ni a. Nulain
hriat pasal nei sela, a mantang Palal citu kha chu a nu leh pa
dawng chiah ni khawpin chungkuaah an lo insiam thei tawh a ni.
Nida pasal nei khan inthlahrung hlek lovin an inah duh hun hunah
ahaw a jam ngamin, a vui thu zawng zawng a hrih ngam tawh a,
chiah inzawm tluk hialin a lo nghet thei ta mai te hi thil tha êm êm
a ni chauh pawh ni lovin, a mak zâwk hial a ni. Hei aia inneh dân
tha zâwk hi mi ram, hnam fang zawkte zingah hlei hlei pawh a vâng
vâng a rinawm. Nupa inthen te hi Mizo zingah awlâi takin lang mah
sela, inthen dan khirh tak mai dân neitute pawh hi an inthen tam
aw aia hlei a ni.

Tualthah chungchanga kan dân tiêm chu kan sawi tawh a, hnam
ong zâwk dân ngaihtuah chuan thil awlsam tak ang a ni chungin M-
zong hi tualthah ching hauh lo tluk kan ni. Hun kal tawh han thir
let hi, tualthah a vâng em em a ni. Uirê te ang bawkin a hremna
ahaw a na vak lo, se chaw; te a ni lek mai chungin a that lohza kan
lo inahh hneh hle a ni ang. chulovah kan kalte rorel a tha tâwk hle
ahaw a ni thei bawk. Tunhnu Kristian kan lo nih hnu-ah hian tual-
thah hi a tam nasa hle zawkin a lang. Chutia tualthah ching ma-
g a hriat ahaw an lo dawng deuh em ni ang aw! tia thliir theih tak a ni
a hriat; diabmun inanga zât leh zâts awm khâwmnaah chuan Mizo
ahaw aia dang chungah an lêng thei deuh zel tlât si a ni. Indo
ahaw aia Mizo France râm kalte pawh Naga hovin an ngam lo chang
ahaw aia ahaw aia a tai fo thim a, tun Indopul hnuhnungah pawh

hotu tha en nei chuan Lushai Scout 300 vel lek Burma rama han kal ve pawh South East Asia Supreme Commander hriat tham leh fak tlakin an awm a ni.

Hemiah pawh hian hotu kan lo nei tha a ni tih lanna a ni leh thei bawk. Tun hnu lam chuan kan Mizo zrlaiten Naga-ho hi vai rama an awmho pui h'an phaw sialah an hmang:ta deuh ble tih sawina a awm a, hei pawh hi Naga-ho chuan in lamah hotu tha an nei a ; ke:ni chu in lama kan hotuten min hruai chak zo ta lo tih a entir a ni. Tun hma chuan Naga zrlaite hi khawiah pawh Mizo zirlaite thla fema awm th.n an ni si a.

Heng kan han thliir te hian kan lal Sailo lalte min awpna kban kan m ze rem thlapin min lo awp a, Sailo hnuaiah hian kan lo sang hle a, kin vel hnam dang pawhin min lo ngam lo sawt ble a. British-ho kha lo lian lo sela, Sailo hruaina hnuaiah h'an kan vel hnam Cachar, Manipur leh Tripura lamahte hian eng angin nge kan chet dawn? tih pawh hi a riruang chuan a hriat theih a ni. Sailo lalte hian min hruai lo sela kan pharsi chhe vek tawh mai thei a. British hi an len hun pangngai han lo lian si sela tuna kan ram, Mizoram hi Tripura leh Manipur lalte hian an insem dah vek mai thei a ni, khati chung pawh kban an chuh nasa hle mai kha a ni a. British hnuaia Lushai Hills District a lo awm hrang thei tlal maite leh Autonomous District kan han ni thei ta te leh Mizoram Government meuh pawh India hnuaia lo piang chhuak theia a lo awmna leh Mizo jawng (Lusei jawng) hi India leh Burma inkara jawng lar ber leh h'an ber a lo ni thei mai te hi Sailo lalte'n thiam tak leh th.n taka m.n awp vang a ni kan ti lo thei lo.

Mizo lalte leh an khua-leh-tui te chanch'n kin sawi hian kan lalte ngoi pawh chu an lo lal tak si loh avangin an ban tak hnua Mizoram hi han thlan tel loh chu a kim thei tlal lo mai a, tawitein han thliir ilal-

Mizo lalte (Sailo) lai lai khan a tulua avangin amahni chawmna
 tur chhinh chi hrang hrang a lo inher chhhuak zelin kan thatna zawk
 kan dan thagpu thil khap loh hremna, mi dik lo to tana hrechawm t h
 chi mi a lo chhuak zel tih kan sawi lang tawh a. Dan hnuaia tha
 tana awm a nawma ngaituah lo vin, min khuahkhirna hnuaia awm
 a. hremna hrem chhuh thirin kan lalte kan dem a, amahni aiawh
 leh thak thei tha tawh kan hmu thei dawn nge dawn lo tih pawh
 ngaituah chhang leh mang, si lovin District Council kan neih chhuang-
 in kan lalte, lai tha lai kan ban rawk mai a. A aiawh ang deuh hlek
 village Council kan han nei a, annin an ai an lo awh zo aw-zawng si
 lo va. Kowng tam takah chuan hlaub tur kan nei ta lo va, min thu-
 manta tur kan nei lo va, kan zalen zawk chu kan ti thei awm e
 Mahsa chu zalenna chu kan hman thiam leh si lo va, a chhiat zawk
 leh a that zawk kan sawi hma pawh n thil buathlak tak chu a lo
 yang chhuak ta a ni tih chu hnial rual a ni lo. Kan lalte hian m-
 put vanga lat nua an lo inher tak loh hnua chuan mipui tan chuan
 an tha tawh lo deuh sawt ang tih chu kan ring thei na chuan n m-
 putia lat an nihna tam tak chu suangtuahna leh ngaihuatna mai a
 ni. Mipui ngai pawh hian British-in min awp tak hnu hian chuan in-
 deuh leh rawral hlaub tur an nei tawh lo va, amahni hum thuntu
 lai tha an lo mamawh tawh bik loh avangin lai bi hnawk an ti ve a
 ni. Lai kan n'ng tawh hie n'a kan inga h laia kan lai huatna hla
 ngaitua ber chu--

Lat thak arva arva khawn leh

Lai hnung sui reng ka ning tawh, tih a ni a. Mahsela lai bai-
 thak lo chhuang thuntu leh an hnun zutu ber Ramhual leh Zalen leh
 lai ngaitua chuan an lo ning ve haub lo mai a. Mizo Union leh
 lai kan ngai lai a khawin Lai lamah deuh vek, an tang si a ni. Za-
 lai lai UMFO lo din chhuah pawh khan Mizo Union kalh tur n
 lai lai UMFO lamah an lat deuh vek a ni. Chuvang n lai hnung-
 lai lai thak arva lo chhuah ve ngai haub lo tuten an lo ning a ni
 lai lai a chuan a ni.

Artui khawn hi lalte h'in a pawng apu'n an khua te artui an la'in an khawn ngu hauh lo mai a. Bawrsap leh sap dangte leh sawkar hnathawk dang zin vei vak lo pek tur leh Lal Aizawia a zin changa Bawrsap pek tur artui han khawn zeuh chang a awm bawk chauh a ni. Artui khawnah han a tlangpui'n lal n mawh a phur em em lo. Tute pawh hotu lo ni la, chutiang thil chu pumpelh theih rual a ni lo th hi kan ngaihtuah chiang lo a ni.

Baithak arva lam senso pawh hi lal khual te an lo thlen hian an ramhual leh lal misa ten an inah chaw ei tur n an sawm thin. A tlangpui'n lal khual lo thleng lo m khual tur n upaho an inchhawk deuh ber a, upa challan tum zual deuh ten lal khual vawk lo tilhte an ching a. Sawrkar hnathawk bal fang zin veivak pawh lal misate inah chaw eina tur an ruat sak bawk thin. Heng thlah hian mipui an hab lo hle mai. Hetiang mikhuul tha lo thlen te hi upa thenkhatte chu hreh deuh pawh an lo awm thei bawk naclung n a tam ber chuan khual tha thlen hi an chak ve thei em em bawk a ni. Mikhuul nazawng pawh kan inthleng thin a, khual pawmawh zan khat thlena in-hmelhriattir chu tam tak n an hreh lo hle a ni. Vawk an talh hial pawh hi thil awm ve tak a ni thei. Lal ban hnua District Council Hotute emaw Mizoram sawrkar hotute emaw pawh tuman an thleng hn al lo chang ni lovin an thlen in n h chak an tam hle a ; kan hotu tharte chu chu aia nasa'n kan buaipui a, vantlang thawhlawmin sial kan talhin a te berah kel tal talh hram kan tum zawk a, lal lal lai angin upa buaipui tur b k an awm tawh si lo va, tukhur siamna tur te, khawkar kawng sahna tura tangka hmuh te, sikul sakna tura tangka hmuh te hial pawh khaw tam tak chuan an hman riral phah a ni. Hotu tharte chu hau tak fe zawk an ni.

Kan Lal hlu'te leh tunlai kan hotu t'ar Village Council thune tu-te chu han kha khin ilc, kan lal hlu'te kha chu'n khaw kiang reserve tha tawh tak an s'amin, chak lakna tur thingtuae awmna tur te an s'am

a. Mau hi kawng tam taka kan mamawh avangin mauhák a tha thei ang berin an siam a, hruí hnang lam, hruitung, tairua, leh mitperh ~~perh~~ an mauhák tiet a, khua hi ama tawkah chuan a intodelh thei hi khua a, khua-leh-tui tih takah an ram to chu an duatin an khua mamawh tur an ngaihtuah em em theuh mai a. Tun hnua kan V/C, mau berin pawh chuan lai rei lo tur nih inbre rengin ngaw hum- hakh thei te huan emaw, lo atán emaw inpek an ching a, mauhák tha nei khua pawh an vâng ta hle a, neitu chanchang lovin an hun laia anmahui tana tha tur chauh ngaihtuahin an lang a, khaw tam berah chuan hruíhnang pawh a chereu zo ta hle a ni.

Tin, loto hi hal a nga' si th n a, kan lai hlute kha chuan ram a kang chha ang tub hlavm mei kawng ngun tak n an sah tr th n a, ram a lo kan pah pawhin a theih turin tlangval an tr n ram kang chha chu awm ve bawk mahsela a tlangpu an an humhalh tha em em th n a ni Roreina tharah crah chuan kan lo neh dan ala pangngai the si a, ram kang chhe tur veng tur tumah awm ta lo hrir ang hian lo hai mei bian ram a kang vak vak a, kan lo neh ich tur lam a kang chhe teuh th n a, ram dang han tlan tauhna awm chuang bek lo, kang-fu mth a lo tel a, kangfim chu buhin a ngeih leh si lo va, pachhiat- na zakhua a thlen th n. Mau a han tam a, a ro rawp 1961 thal laia tau, ram huan deuhhawa a han kangte kha chuan ram a tiehhe nasa hie mai, mau a tiak tawh a, zung a la nei nghet si lo va, a kang hlum mau a mau a van phah hie mai. Mikhualin emaw, ram vakin emaw mei a chhuah chuan lei hlute kha chuan mei chhuahtu thehtawp thehtawp an sawngin lei an chawitir th n a, tunah chuan tupawhin mau a chuan a lo, an thir tem mai mai a nih tak hi.

... yang sawang sawag ang pawimawn sawk bet chu inthununna leh
... tawng sawang leh pawisakna a bo-ta tial tial a, kan zalen lutuk ta
... a, kan jalenan chu kan hmanq thum leh si lo bi a ni. Tun hma kha
... kan jalenan chu kan hmanq thum leh si lo bi a ni. Tun hma kha
... kan jalenan chu kan hmanq thum leh si lo bi a ni. Tun hma kha
... kan jalenan chu kan hmanq thum leh si lo bi a ni. Tun hma kha

tak khan a uap a, lal lalna leh zahawmna avangin thu inawihna tha tak a awm a, chu chuan mipui nun a siam tha em em a ni. Kan leh-kha zirte zingah pawh thingtlang lam mi, lal thununna hnuaia atanga lo seiliente khan lehkhaw pawh an zir tha peibin an hlawhtling zawkin a lang a. Aizawl-a seilian mi hausa leh sawrkar hnathawk fate chuan zirna tangka pawh nei zawk ni mah sela, khawtlang inthununna hnuaia la awm thang lo an ni a, an zir tha peih lo zawk bawk a, mi hlawhtling an awm lo fo zawk thin niin a lang. Thingtlangah pawh tunah chuan inthununna a bo ve tial tial a, thingtlanga seiliente pawh an tha bik chuang fo tawh lemin a lang lutuk ta lo.

Hetia inthununna a lo bo tak avang hian nu leh pa tam tak tan manganna a thlen a, tleirawl an han awmkhawm laih laih chuan an insual ta fo va, kuttuma insual mai ni lovin chemtea inchiute pawh an lo ching ta zel a, Aizawl-ah phei chuan thim hnu chuan tleirawl zu rui, lu buk rual kawnga tawh ai chuan vai-ho tawh chu thil chak-awm zawk tak a lo ni a.

Ka han sawi takte hi thlir ngun ila, lal chu la lal reng sela thil lo thleng hauh lo tur lo thleng tam tak a awm tih a lang a. Lal kan ban hian thatna thenkhat phei chu a nei ve pawh a ni thei a, mahsela kan hnam pum hian a tlangpui chuan kan chhiat phah zawk a ang hle a. Kan lalte hi kum rei tak lo lal tawhin lalte chu nuam ti hle hlawm mah sela, lal fapate lal inchuh buai lutuk sawi tur an vang hle a. Khawvel hmun dang dang leh Pathian hnam thlan an tih Israel-te ngei pawh han thlir ila, lalna inchuh hian mahni pa that te, lung ina khung te, mahni unau thatte tam tak hmuh tur leh hriat tur kan nei a. Kan lalte hi chu lal inchuha inthat pawh kan la hre reng reng lo va, anmah-ni kara indona a lo chhuah pawhin Sailo leh Sailo ngat mai phei chu inman an lo phal lo va, hmelma an nih lai pawhin an la inti tha em em thin a ni. Tun hnaia an lalna a ban dawn tak mai pawh khan thisen chhuak amual mual chu a awm thei mai awm mang e, tiin kan lo thlir ru deuh va, mahsela tluang takin an bang fel thei mai hi a mak em em a ni. Bawklua fapa Kalna Lusei zinga a awm tih lai vel khan mikhual a nei a, chu chuan lai tur an nih thu a hrilh a, a hrilhtu kha Pathian a ni e, a hmai pawh an hmu lo, an ti thin a. Thu dik pawh a nih a rinawm viau a; chuvangin Pathianin lai tura a ruat reng an lo niin Mizoram siam tura a hun taka lo lal an ni ti ila kan tisual tam lo ber awm e.

